

مطالعه تطبیقی رقابت‌پذیری صنعتی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور براساس داده‌های گزارش سال ۱۴۰۱ یونیدو (۳)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:

۱۴۰۲/۶/۳۱

شماره مسلسل: ۱۹۲۹۵

کد موضوعی: ۳۱۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

مطالعه تطبیقی رقابت‌پذیری صنعتی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز
بیست‌ساله کشور براساس داده‌های گزارش سال ۱۴۰۱ یونیدو (۳)

نام دفتر:

مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه صنعت)

مدیر مطالعه:

علی اژدری

تهیه و تدوین کنندگان:

سید مسعود باقری، علی اژدری

ناظران علمی:

حبیب‌اله ظفریان، سعید شجاعی

اظهار نظرکننده:

فرشاد مؤمنی، میلاد بیگی

گرافیک و صفحه‌آرایی:

نفیسه حاجی صفری

ویراستار ادبی:

زهره عطاردی

واژه‌های کلیدی:

۱. رقابت‌پذیری صنعتی

۲. سند چشم‌انداز

۳. یونیدو

دفتر مطالعات انرژی، صنعت و معدن

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه.....	۹
۲. تبیین شاخص‌های عملکرد رقابت صنعتی (CIP) یونیدو.....	۱۰
۳. مقایسه تطبیقی رقابت‌پذیری صنعتی کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله ایران.....	۱۱
۴. نتیجه‌گیری و ارائه توصیه‌های سیاستی.....	۲۷
منابع و مأخذ.....	۲۸

فهرست نمودار

نمودار ۱. مقایسه امتیاز عملکرد رقابت صنعتی کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۰۵.....	۱۲
نمودار ۲. مقایسه امتیاز عملکرد رقابت صنعتی کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۲۰.....	۱۲
نمودار ۳. مقایسه رتبه عملکرد رقابت صنعتی کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۰۵.....	۱۳
نمودار ۴. مقایسه رتبه عملکرد رقابت صنعتی کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۲۰.....	۱۳
نمودار ۵. مقایسه اندازه‌بخش صنعت کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۰۵ بر مبنای ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای به قیمت ثابت سال ۲۰۱۵.....	۱۶
نمودار ۶. مقایسه اندازه‌بخش صنعت کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۲۲ بر مبنای ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای به قیمت ثابت سال ۲۰۱۵.....	۱۷
نمودار ۷. روند میزان ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز.....	۱۷
نمودار ۸. مقایسه سرانه ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۰۵.....	۱۸
نمودار ۹. مقایسه سرانه ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۲۰.....	۱۹
نمودار ۱۰. مقایسه سرانه صادرات تولیدات کارخانه‌ای کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۰۵.....	۲۰
نمودار ۱۱. مقایسه سرانه صادرات تولیدات کارخانه‌ای کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۲۰.....	۲۰
نمودار ۱۲. مقایسه اثرگذاری بر تجارت صنعتی جهان کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۰۵.....	۲۱
نمودار ۱۳. مقایسه اثرگذاری بر تجارت صنعتی جهان کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۲۰.....	۲۱
نمودار ۱۴. مقایسه اثرگذاری بر ارزش افزوده صنعتی جهان کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۰۵.....	۲۲
نمودار ۱۵. مقایسه اثرگذاری بر ارزش افزوده صنعتی جهان کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۲۰.....	۲۲
نمودار ۱۶. مقایسه سهم تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا در کل ارزش افزوده صنعتی در کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۰۵.....	۲۳
نمودار ۱۷. مقایسه سهم تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا در کل ارزش افزوده صنعتی در کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۲۰.....	۲۳
نمودار ۱۸. مقایسه سهم تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا در کل صادرات صنعتی در کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۰۵.....	۲۴
نمودار ۱۹. مقایسه سهم تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا در کل صادرات صنعتی در کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۲۰.....	۲۴
نمودار ۲۰. مقایسه سهم ارزش افزوده تولیدات صنعتی در تولید ناخالص داخلی در کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۰۵.....	۲۵
نمودار ۲۱. مقایسه سهم ارزش افزوده تولیدات صنعتی در تولید ناخالص داخلی در کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۲۰.....	۲۵
نمودار ۲۲. مقایسه سهم صادرات صنعتی در کل صادرات در کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۰۵.....	۲۶
نمودار ۲۳. مقایسه سهم صادرات صنعتی در کل صادرات در کشورهای حوزه‌سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۲۰.....	۲۶

مطالعه تطبیقی رقابت‌پذیری صنعتی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور

براساس داده‌های گزارش سال ۱۴۰۱ یونیدو (۳)

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی وضعیت شاخص‌های عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و مقایسه تطبیقی وضعیت ایران است و به همین دلیل از تحلیل تفصیلی پیرامون چرایی وضعیت این شاخص‌ها در ایران و یا کشورهای مورد بررسی صرف‌نظر شده است. روش تحقیق در این پژوهش، اسنادی-آماری است.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، وضعیت رقابت‌پذیری صنعتی تولیدات کارخانه‌ای (صنعت ساخت) ایران از شروع اجرای سند چشم‌انداز در سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۹ در مقایسه با وضعیت قبلی‌اش بهبود یافته است و به ترتیب بعد از کشورهای ترکیه، امارات متحده عربی، عربستان سعودی، قطر و بحرین در جایگاه ششم قرار دارد. گفتنی است مهمترین دلیل این موضوع به رشد فزاینده ارزش افزوده صنعتی در کشورهای ترکیه، امارات و عربستان طی یک دهه اخیر و بزرگ‌تر شدن مقادیر زیرشاخص‌های سرانه بدلیل رشد مطلوب و بزرگ بودن میزان ارزش افزوده صنایع بزرگ نفت و گاز در مقایسه با جمعیت پایین کشورهای مثل امارات، قطر و بحرین بر می‌گردد. همچنین بررسی و تحلیل داده‌های یونیدو در بخش شاخص‌های ظرفیت تولید حاکی از آن است که وضعیت خلق ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای و میزان صادرات آن در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز چندان رضایت‌بخش نیست؛ به‌گونه‌ای که حجم ارزش افزوده صنعتی ایران طی یک دهه اخیر (۱۳۹۹-۱۳۹۰) تقریباً در کانال ۶۰ میلیارد دلار ثابت بود اما در سه سال اخیر با بهبود نسبی ایجاد شده، این رقم وارد کانال ۷۰ میلیارد دلار شده است. البته برای اینکه تصویر درستی از وضعیت میزان خلق ارزش افزوده بخش صنعت ایران و اندازه و جایگاه این بخش در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز یا کشورهای منطقه داشته باشیم؛ گفتنی است بخش صنعت ایران طی دوره اجرای سند چشم‌انداز از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۴۰۱ از نظر اندازه و جایگاه در رتبه سوم بعد از کشورهای ترکیه و عربستان قرار دارد و در این جایگاه ثابت بوده است. در نهایت توصیه می‌شود هم‌زمان با ثبات در متغیرهای کلان و پیش‌بینی‌پذیر کردن اقتصاد و حمایت از افزایش سرمایه‌گذاری صنعتی، امکان افزایش ظرفیت و حجم تولید محصولات صنعتی در سال‌های آتی مورد تأکید قرار گیرد.

بیان / شرح مسئله

هدف این پژوهش، بررسی وضعیت شاخص‌های عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و مقایسه تطبیقی وضعیت ایران است. روش تحقیق در این پژوهش، اسنادی-آماری است. جامعه آماری شامل ۲۴ کشور حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور و پایه آماری با توجه به اطلاعات در دسترس، دوره زمانی ۱۴۰۱-۱۳۸۴ است. داده آماری کشورهای مورد بررسی از سامانه آمار یونیدو به صورت کتابخانه‌ای جمع‌آوری و با ترسیم نموداری امکان مقایسه تطبیقی فراهم شده است. در سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ آمده است، ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل. در بخش دیگر این سند در تبیین کشورهای منطقه به کشورهای آسیای جنوب غربی شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه تأکید شده که مشتمل بر ۲۴ کشور^۱ است. بنابراین با توجه به هدف متعالی سند چشم‌انداز مبنی بر دست یافتن به جایگاه اول اقتصادی، نقش بخش صنعت با توجه به اهمیت و سهم آن در اقتصاد بسیار حائز اهمیت است و انتظار بر این است که بخش صنعت ایران در بین کشورهای منطقه از نظر عملکرد رقابت‌پذیری و همچنین از نظر اندازه و خلق ارزش افزوده صنعتی در جایگاه بالاتری قرار گیرد. به اعتقاد بانک جهانی هر چند رابطه بین صنعتی شدن و رشد اقتصادی همچنان موضوعی مورد مناقشه است اما مطالعات^۲ بررسی ارتباط بین رشد صنعتی و رشد اقتصادی در کشورهای مختلف جهان حاکی از آن است که افزایش تولید صنعتی باعث رشد اقتصادی می‌شود و بین توسعه صنعتی و رشد اقتصادی رابطه معناداری وجود دارد. به همین دلیل در حال حاضر با نزدیک شدن به افق نهایی سند چشم‌انداز و پیش رو بودن تصویب برنامه هفتم توسعه، انجام پژوهش حاضر با هدف پی بردن

به جایگاه بخش صنعت کشور در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز یا منطقه آسیای جنوب غربی و اصلاح مسیر طی شده در حوزه صنعت و سیاست‌های صنعتی از ضرورت بالایی برخوردار است. شاخص عملکرد رقابت‌پذیری (CIP) نشان می‌دهد که تفاوت‌های قابل توجهی در توانایی کشورهای تولید و صادرات محصولات کارخانه‌ای در جهت ارتقا و تأثیر اقتصادی بر تجارت جهانی و ارزش افزوده محصولات کارخانه‌ای وجود دارد. شاخص عملکرد رقابت‌پذیری یکی از شاخص‌هایی است که یونیدو برای ارزیابی توان رقابت و عملکرد صنعتی اقتصادهای مختلف مورد استفاده قرار می‌دهد. در این پژوهش با بهره‌گیری مجموعه‌ای از زیرشاخص‌های عملکرد رقابت‌پذیری، توان تولید و صادرات کالاهای صنعتی اقتصاد ایران مورد ارزیابی قرار گرفته و وضعیت تولیدات صنعتی ایران با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور مقایسه می‌شود. این شاخص نشان می‌دهد که تفاوت‌های قابل توجهی در توانایی کشورهای تولید و صادرات صنعتی یا کالاهای کارخانه‌ای در ارتقا و همچنین در تأثیر اقتصاد بر تجارت جهانی و ارزش افزوده کالاهای کارخانه‌ای وجود دارد. قدرت هر کشور در زمینه رقابت صنعتی با سایر کشورها در حوزه تولیدات صنعتی با عددی بین صفر تا یک اندازه‌گیری می‌شود. هر چه این رقم به عدد یک نزدیک‌تر باشد نشانگر قدرت بیشتر آن کشور در عملکرد رقابت‌پذیری است. یونیدو رقابت‌پذیری را به عنوان ظرفیت کشورهای برای افزایش حضور خود در بازارهای داخلی و بین‌المللی و در عین حال توسعه بخش‌ها و فعالیت‌های صنعتی با ارزش افزوده و محتوای فناوری بالاتر تعریف می‌کند. بنابراین بر اساس داده‌های یونیدو می‌توان نتیجه گرفت که بهبود رقابت‌پذیری صنعتی مستلزم دو مؤلفه اساسی گسترش تولید برای افزایش حضور در بازارهای داخلی و بین‌المللی و افزایش محتوای فناوری^۴ است. اولین مؤلفه، بر افزایش ظرفیت و تولید و مؤلفه دوم، بر کیفیت و تولید محصولات مبتنی بر فناوری تمرکز دارد.

۱. این کشورها شامل ۲۴ کشور آذربایجان، قطر، ترکمنستان، افغانستان، ازبکستان، اردن، قزاقستان، تاجیکستان، لبنان، ارمنستان، بحرین، مصر، گرجستان، عربستان، عراق، عمان، پاکستان، قرقیزستان، ایران، یمن، کویت، امارات، ترکیه و سوریه است.

2. Yunxin Yi, 2021; Cisse Ndiaya, 2018; Sahar Qaiser, 2020.

3. Competitive Industrial Performance (CIP)

4. Technological Content

■ نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، وضعیت رقابت پذیری تولیدات کارخانه‌ای (صنعت ساخت) ایران از شروع اجرای سند چشم‌انداز در سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۹ و جایگاه ایران در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز به‌طور نسبی بهبود و ارتقا پیدا کرده است اما از نظر شاخص رقابت پذیری صنعتی (CIP) در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز یا کشورهای منطقه به ترتیب بعد از کشورهای ترکیه، امارات متحده عربی، عربستان سعودی، قطر و بحرین در جایگاه ششم قرار دارد. مهمترین دلیل این موضوع به رشد فزاینده ارزش افزوده صنعتی در کشورهای ترکیه، امارات و عربستان طی یک دهه اخیر و بالاتر قرار گرفتن رتبه کشورهای مثل امارات، قطر و بحرین نیز عمدتاً به بزرگتر شدن مقادیر زیرشاخص‌های سرانه بدلیل رشد مطلوب و بزرگ بودن میزان ارزش افزوده صنایع بزرگ نفت و گاز در مقایسه با جمعیت پایین این کشورها بر می‌گردد. انتظار می‌رود در سال‌های باقیمانده به افق سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۱۴۰۴ با تحول جدی در حوزه سیاستی به خصوص سیاست صنعتی، میزان رقابت پذیری صنعتی بخش صنعت به‌عنوان بخش پیشرو و مولد در بین بخش‌های مختلف اقتصاد ایران بهبود یابد. بررسی و تحلیل داده‌های یونیدو در بخش شاخص‌های ظرفیت تولید حاکی از آن است که وضعیت خلق ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای و میزان صادرات آن در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز چندان رضایت‌بخش نیست به گونه‌ای که حجم ارزش افزوده صنعتی ایران طی یک دهه اخیر (۱۳۹۹-۱۳۹۰) به قیمت ثابت دلار سال ۲۰۱۵ میلادی، تقریباً در کانال ۶۰ میلیارد دلار ثابت بود اما در سه سال اخیر این وضعیت بهبود یافت و در سال ۱۴۰۱ این رقم وارد کانال ۷۰ میلیارد دلار شده است. البته برای اینکه تصویر درستی از وضعیت میزان خلق ارزش افزوده بخش صنعت ایران و اندازه و جایگاه این بخش در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز یا کشورهای منطقه داشته باشیم؛ گفتنی است بخش صنعت ایران طی دوره اجرای سند چشم‌انداز از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۴۰۱ از نظر اندازه و جایگاه در رتبه سوم بعد از کشورهای ترکیه و عربستان قرار دارد و در این جایگاه ثابت بوده است.

در بخش شاخص‌های اثرگذاری جهانی، به دلیل تحول رو به بهبود در ساختار صادرات کشور طی دو دهه اخیر و روند صعودی سهم صادرات صنعتی از کل صادرات غیرنفتی کشور، تولیدات کارخانه‌ای ایران در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز از وضعیت نسبی بهتری برخوردار است. در بخش شاخص‌های تعمیق و ارتقای فناوری و تولیدات محصولات مبتنی بر فناوری، بخش تولیدات کارخانه‌ای ایران در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز از جایگاه مناسبی برخوردار است و در حال حاضر با توجه به داده‌های موجود بعد از قطر در جایگاه دوم منطقه قرار دارد. در حال حاضر حدود ۴۵ درصد از ارزش افزوده صنعتی ایران را تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا تشکیل می‌دهد و این سهم طی دو دهه اخیر تقریباً در دامنه ۴۰ تا ۴۵ درصد قرار داشته است. مصادیق محصولات با سطح فناوری متوسط (MT) عمدتاً در صنایع خودروسازی، فلزی و با سطح فناوری بالا (HT) عمدتاً در محصولات الکترونیکی و صنایع دارویی کشور قابل مشاهده است. در شاخص سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی و سهم صادرات صنعتی در کل صادرات کشور به‌رغم پیشرفت در سال‌های اخیر اما در مقایسه نسبی با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز، تحول مناسبی به چشم نمی‌خورد و جایگاه ایران در بین این کشورها عمدتاً پایین است.

■ پیشنهاد/راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

مهم‌ترین توصیه‌های سیاستی این پژوهش عبارتند از؛ مناسب کردن محیط کسب و کار و ایجاد ثبات در متغیرهای کلان اقتصادی مانند نرخ ارز، تورم و... (توسط بانک مرکزی)، ثبات در سیاست‌ها و مقررات و ضوابط اجرایی (وزارتخانه‌های صمت، وزارت نفت، وزارت نیرو، وزارت جهاد کشاورزی و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی) و در نهایت پیش‌بینی پذیر کردن اقتصاد و بهبود اعتماد فعالان اقتصادی و افزایش حجم سرمایه‌گذاری صنعتی به قیمت ثابت (بانک مرکزی، وزارت صمت و وزارت امور اقتصادی و دارایی) و به تبع آن افزایش ظرفیت تولیدات صنعتی (وزارتخانه‌های صمت، نفت، نیرو، جهاد کشاورزی و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی) است که باید در سال‌های آتی مورد مذاقه قرار گیرد. همچنین در صورت تخفیف فشارهای تحریمی غرب و کاهش هزینه‌های مبادله (وزارت امور خارجه)، انتظار می‌رود ایران به جایگاه بهتری در حوزه عملکرد رقابت پذیری صنعتی دست پیدا کند.

۱. مقدمه

هدف این پژوهش، بررسی شاخص‌های عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و ارزیابی تطبیقی وضعیت ایران در مقایسه با کشورهای مورد تأکید در این سند است. روش تحقیق در این پژوهش، تحلیل اسنادی-آماري است و داده آماری کشورهای مورد بررسی از سامانه آمار یونیدو استخراج و به صورت ترسیم نموداری امکان تحلیل تطبیقی فراهم شده است. با توجه به افق بیست‌ساله سند چشم‌انداز از سال ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۴، پایه آماری با توجه اطلاعات در دسترس دوره زمانی ۱۴۰۱-۱۳۸۴ است.

در سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ آمده است، ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل. در بخش دیگر این سند در تبیین کشورهای منطقه به کشورهای آسیای جنوب غربی شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه تأکید شده که مشتمل بر ۲۴ کشور^۱ است. بنابراین با توجه به هدف متعالی سند چشم‌انداز مبنی بر دست یافتن به جایگاه اول اقتصادی، نقش بخش صنعت با توجه به اهمیت و سهم آن در اقتصاد بسیار حائز اهمیت است و انتظار بر این است که بخش صنعت ایران در بین کشورهای منطقه از نظر عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی و میزان خلق ارزش افزوده صنعتی در جایگاه بالاتری قرار گیرد. به همین دلیل در حال حاضر با نزدیک شدن به افق نهایی سند چشم‌انداز و پیش رو بودن تصویب برنامه هفتم توسعه، انجام پژوهش حاضر با هدف پی بردن به جایگاه بخش صنعت کشور در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز یا منطقه آسیای جنوب غربی و اصلاح مسیر طی شده در حوزه صنعت و سیاست‌های صنعتی، از ضرورت بالایی برخوردار است.

شاخص عملکرد رقابت‌صنعتی^۲ یکی از شاخص‌هایی است که یونیدو برای ارزیابی توان رقابت و عملکرد صنعتی اقتصادهای مختلف مورد استفاده قرار می‌دهد. در این شاخص با بهره‌گیری مجموعه‌ای از زیرشاخص‌های مرتبط، توان تولید و صادرات کالاهای صنعتی اقتصاد ایران مورد ارزیابی قرار گرفته و با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور مقایسه می‌شود. این شاخص، ظرفیت کشورها را برای حضور در بازارهای داخلی و بین‌المللی و فعالیت‌های با ارزش افزوده بالا و دارای فناوری برتر نشان می‌دهد. این شاخص نشان می‌دهد که تفاوت‌های قابل توجهی در توانایی کشورها برای تولید و صادرات صنعتی یا کالاهای کارخانه‌ای در ارتقا و همچنین در تأثیر اقتصاد بر تجارت جهانی و ارزش افزوده کالاهای کارخانه‌ای وجود دارد.

قدرت هر کشور در زمینه رقابت صنعتی با سایر کشورها در حوزه تولیدات صنعتی با عددی بین صفر تا یک اندازه‌گیری می‌شود. هرچه این رقم به عدد یک نزدیک‌تر باشد نشانگر قدرت بیشتر آن کشور در عملکرد رقابت صنعتی است.

۱. این کشورها شامل ۲۴ کشور آذربایجان، قطر، ترکمنستان، افغانستان، ازبکستان، اردن، قزاقستان، تاجیکستان، لبنان، ارمنستان، بحرین، مصر، گرجستان، عربستان، عراق، عمان، پاکستان، قرقیزستان، ایران، یمن، کویت، امارات، ترکیه و سوریه است. به دلیل فقدان داده‌های کشور ترکمنستان در عمل مقایسه تطبیقی ایران با ۲۲ کشور انجام می‌شود.

2. Competitive Industrial Performance (CIP)

بررسی رقابت‌پذیری صنعتی ایران در سال ۲۰۲۰ از نگاه یونیدو (۲) برمی‌گردد. در گزارش‌های اخیر تحت عنوان بررسی و تحلیل عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی در اقتصاد ایران در قالب شماره‌های (۱) و (۲) عمدتاً وضعیت رقابت‌پذیری صنعتی ایران در بین کشورهای مختلف جهان (۱۵۴ کشور) مورد مطالعه تطبیقی و تحلیلی قرار گرفته است و پایه این مطالعات، بررسی وضعیت بخش صنعت ایران در زیرشاخص‌های عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی (CIP) بر مبنای داده‌ها و شاخص‌های یونیدو است. در گزارش حاضر وضعیت عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی ایران فقط با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور مورد مقایسه تطبیقی قرار می‌گیرد.

در این مطالعه ابتدا ابعاد شاخص عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی یونیدو تبیین می‌شود. در بخش دوم گزارش به تحلیل تطبیقی عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور پرداخته می‌شود. در این بخش، روند شاخص‌ها و عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی ایران در دوره‌های زمانی مختلف و عمدتاً هم‌زمان با سال‌های برنامه‌های پنج‌ساله چهارم تا ششم توسعه بررسی و تحلیل می‌شود. در نهایت در بخش سوم، نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی ارائه خواهد شد.

یونیدو، رقابت‌پذیری را به‌عنوان ظرفیت کشورها برای افزایش حضور در بازارهای داخلی و بین‌المللی و در عین حال توسعه بخش‌ها و فعالیت‌های صنعتی با ارزش افزوده و محتوای فناوری^۱ بالاتر تعریف می‌کند (UNIDO, 2020). براساس این تعریف، بهبود رقابت‌پذیری صنعتی مستلزم دو عنصر اساسی است. عنصر اول، گسترش تولید است که برای افزایش حضور در بازارهای داخلی و بین‌المللی ضروری است. در حالی اولین عنصر رقابت‌پذیری صنعتی بر گسترش تولید متمرکز است، که عنصر دوم بر «کیفیت» گسترش تولید متمرکز دارد. افزایش رقابت‌پذیری صنعتی، کلید توسعه صنعتی است و از این رو به‌عنوان اولویت اصلی در دستور کار بسیاری از کشورهاست. طبق تعریف رقابت‌پذیری صنعتی، گسترش تولیدات صنعتی، ارتقای فناوری^۲ و افزایش حضور در بازار در سطح محلی و جهانی همگی ابزارهای مؤثری برای ارتقای رقابت‌پذیری صنعتی و در نتیجه از عوامل مهم توسعه صنعتی یک کشور هستند.

سابقه این موضوع به سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور^۳، گزارش عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی یونیدو در سال ۲۰۲۲،^۴ گزارش سرمایه‌گذاری جهانی آنکتاد در سال ۲۰۲۲،^۵ گزارش تحلیل عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی در اقتصاد ایران (۱)^۶ و گزارش

۲. تبیین شاخص‌های عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی (CIP) یونیدو

سازمان یونیدو در گزارش سالیانه خود از طریق ۸ زیرشاخص، عملکرد رقابت‌پذیری کشورها را مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌دهد.

الف) شاخص‌های بخش ظرفیت تولید و صادرات محصولات کارخانه‌ای^۸
این بخش از دو شاخص تشکیل شده است:

۱. سرانه ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای^۹

این شاخص نسبت ارزش افزوده صنعتی (به قیمت ثابت) به‌ازای هر نفر است که سطح صنعتی شدن کشور را نشان می‌دهد.

1. Technological Content

2. Technological Ladder

<https://farsi.khamenei.ir>

[https://stat.unido.org/database/cip-competitive Industrial performance index](https://stat.unido.org/database/cip-competitive%20Industrial%20performance%20index)

<https://unctad.org/publication/world-investment-report-2022>

<https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1753041>

<https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1462253>

۳. سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور به آدرس:

۴. به آدرس:

۵. به آدرس:

۶. به آدرس:

۷. به آدرس:

۸. در این گزارش منظور از صنایع کارخانه‌ای یا صنعت ساخت همان بخش صنعت است که شامل داده‌های بخش صنعت بر مبنای کد آپسیک است.

9. Manufacturing Value Added Per Capita (MVAPC)

این بخش از چهار شاخص تشکیل شده است:

۱. سهم کالاهای صنعتی با تکنولوژی متوسط و بالا در کل ارزش افزوده صنعتی^۴

این شاخص بیانگر سهم ارزش افزوده صنایع با فناوری بالا و متوسط در کل ارزش افزوده صنعتی یک کشور است که پیچیدگی فناوری در صنعت کشور را نشان می دهد.

۲. سهم ارزش افزوده صنعتی از تولید ناخالص داخلی^۵

این شاخص بیانگر سهم ارزش افزوده صنعت در یک اقتصاد یا اندازه بخش صنعت در میان بخش های مختلف اقتصاد است.

۳. سهم کالاهای با فناوری متوسط و بالا در صادرات صنعتی^۶

سهم کالاهای با فناوری متوسط و بالا در صادرات صنعتی (ساخت) بیانگر محتوای فناوری و پیچیدگی صادرات است.

۴. سهم صادرات صنعتی در کل صادرات^۷

این شاخص بیانگر نسبت میزان تولید صنعتی به فعالیت های صادراتی است.

۲. سرانه صادرات کارخانه ای^۱

این شاخص بیانگر نسبت ارزش صادرات صنعتی به ازای هر نفر (ظرفیت صادرات صنعتی) است که توانایی فنی یک کشور برای تولید کالاهای رقابتی همراه با تغییرات فناوری را نشان می دهد.

ب) شاخص های اثرگذاری جهانی

این بخش از دو شاخص تشکیل شده است:

۱. اثرگذاری یک کشور بر ارزش افزوده صنعتی جهان^۲

این شاخص بیانگر سهم یک کشور در ارزش افزوده صنعت جهان است که عملکرد نسبی یک کشور و تأثیر آن در صنعت جهانی را نشان می دهد.

۲. اثرگذاری یک کشور بر ارزش صادرات صنعتی جهان^۳

این شاخص نشان دهنده سهم یک کشور در ارزش صادرات جهانی بوده که نشانگر وضعیت رقابت نسبی یک کشور نسبت به کشورهای دیگر در بازارهای بین المللی است.

ج) شاخص های بخش تعمیق و ارتقای فناوری

۳. مقایسه تطبیقی رقابت پذیری صنعتی کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله ایران

بررسی امتیاز عملکرد رقابت صنعتی کشورهای حوزه سند چشم انداز در سال ۲۰۰۵ و ۲۰۲۰ حاکی از این است که بالاترین امتیاز به کشورهای ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی تعلق دارد. امتیاز عملکرد رقابت صنعتی ایران در سال ۲۰۲۰ در مقایسه با سال شروع سند چشم انداز (سال ۲۰۰۵) بهبود یافته و از امتیاز ۰/۰۳ به ۰/۰۵ افزایش یافت و جایگاه ایران در بین کشورهای مورد بررسی از رتبه نهم به ششم ارتقا پیدا کرد (نمودارهای ۱ و ۲).

1. Manufacturing Export Per Capita (MEPC)

2. Impact of a Country on World Manufacturing Value Added (IMWVA)

3. Impact of a Country on World Manufactured Exports (IMWME)

4. Medium – and High – Tech MVA Share in Total Manufacturing Value Added (MHVASH)

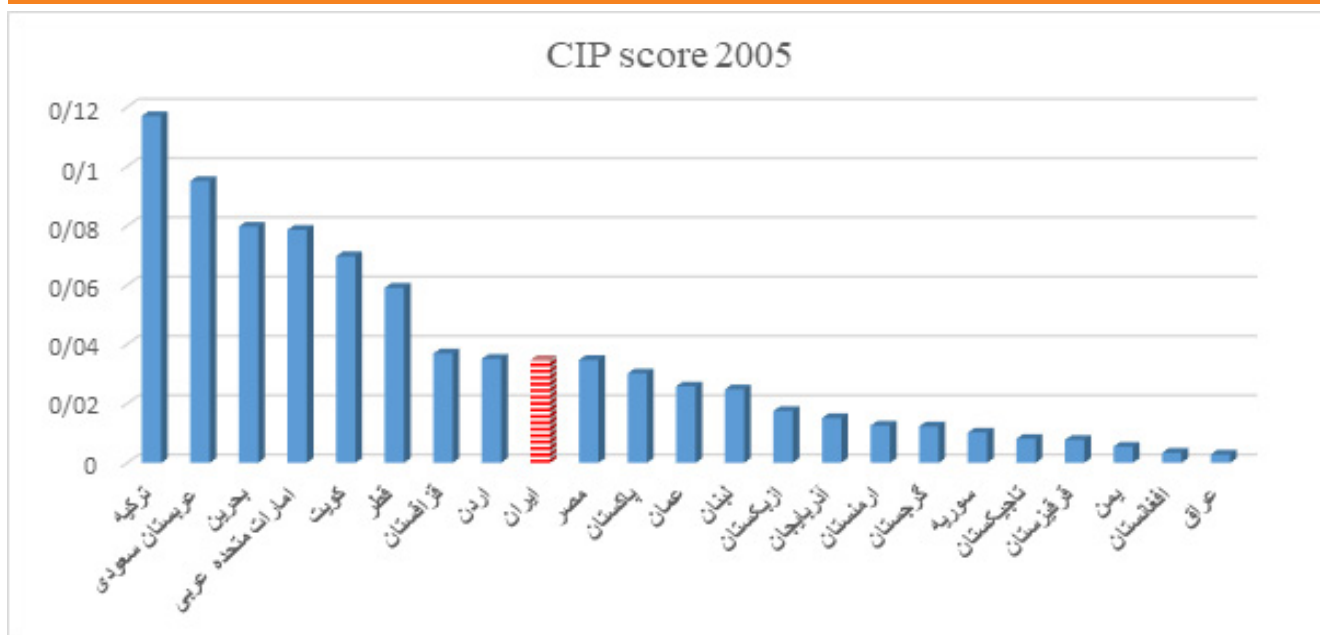
5. Manufacturing Value Added Share in Total GDP (MVASH)

6. Medium and High – tech Manufactured Exports Share in Total Manufactured Exports (MHESH)

7. Manufactured Exports Share in Total Exports (MESH)

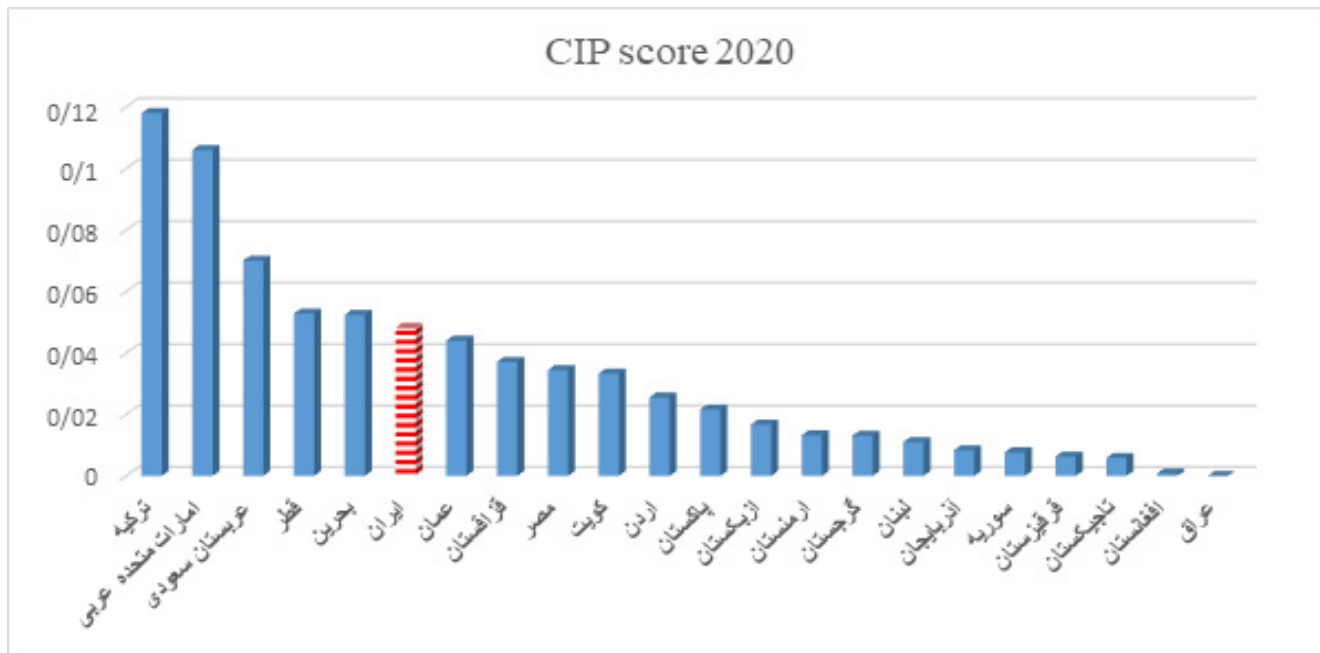

نمودار ۱. مقایسه امتیاز عملکرد رقابت صنعتی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۰۵

Source: UNIDO, 2022.

نمودار ۲. مقایسه امتیاز عملکرد رقابت صنعتی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۲۰

Source: ibid.

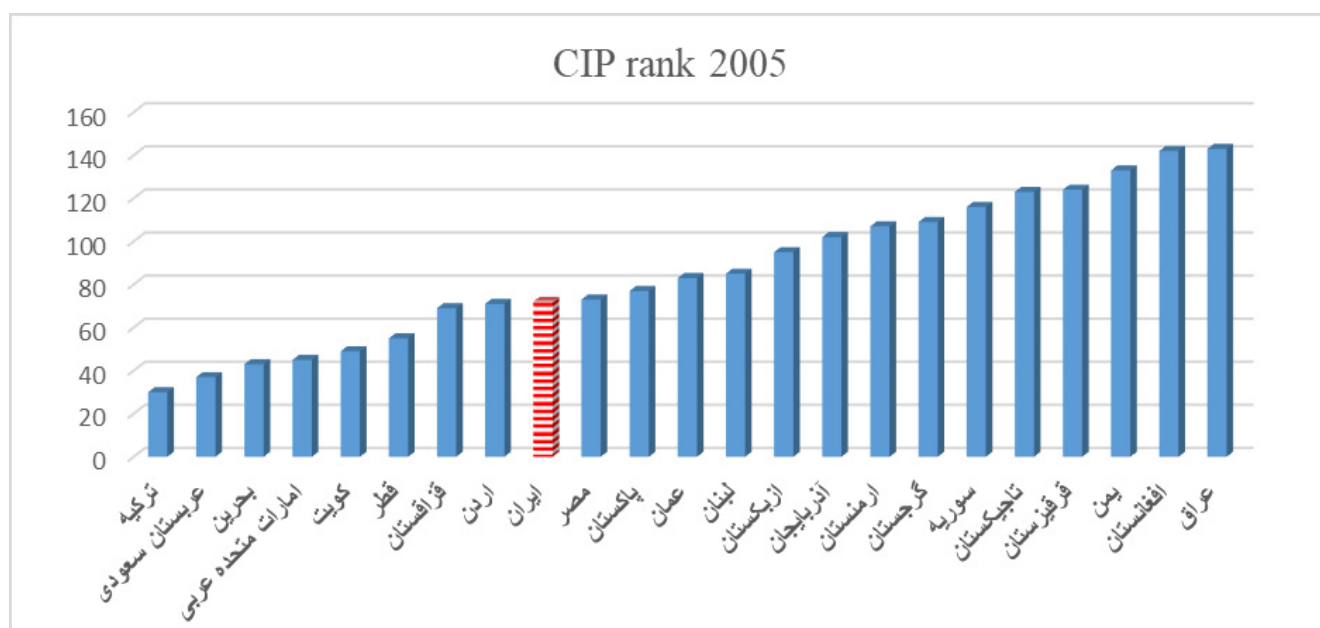
کشورهای ترکیه، امارات متحده عربی، عربستان سعودی، قطر و بحرین در سال ۲۰۲۰ از رتبه بالاتری نسبت به ایران برخوردار شدند به عبارت دیگر بخش صنعت در بحث رقابت پذیری صنعتی در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز در جایگاه ششم قرار دارد.

وضعیت رتبه ایران در عملکرد رقابت صنعتی در سال ۲۰۲۰ در مقایسه با سال ۲۰۰۵ بهبود یافته است و از رتبه ۷۳ در بین کشورهای مورد بررسی یونیدو (۱۵۴ کشور جهان) به رتبه ۵۵ و در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز نیز از رتبه نهم به رتبه ششم ارتقا یافت.

های سرانه بدلیل رشد مطلوب و بزرگ بودن میزان ارزش افزوده صنایع بزرگ نفت و گاز در مقایسه با جمعیت پایین این کشورها بر می گردد که در بخش های بعدی بیشتر تبیین خواهد شد (نمودارهای ۳ و ۴).

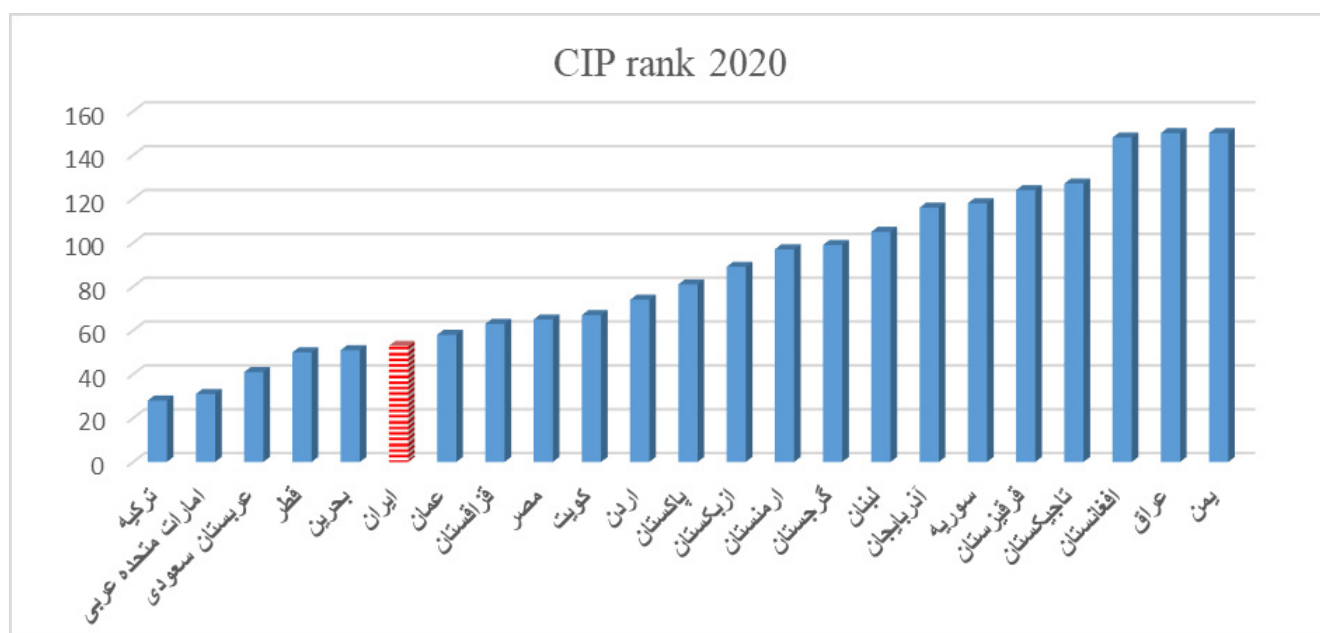
مهمترین دلیل این موضوع به رشد فزاینده ارزش افزوده صنعتی در کشورهای ترکیه، امارات و عربستان (بر اساس آمار جدول ۱) طی یک دهه اخیر و بالاتر قرار گرفتن رتبه کشورهایی مانند امارات، قطر و بحرین نیز عمدتاً به بزرگتر شدن مقادیر زیرشاخص

نمودار ۳. مقایسه رتبه عملکرد رقابت صنعتی کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله در سال ۲۰۰۵

Source: ibid.

نمودار ۴. مقایسه رتبه عملکرد رقابت صنعتی کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله در سال ۲۰۲۰

Source: ibid.

سعودی هستند. از شروع اجرای سند چشم‌انداز تاکنون که حدود ۱۷ سال سپری شد، میزان رشد ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای ترکیه، ۱۵۶/۴ درصد تقریباً بیش از ۲/۵ برابر و عربستان سعودی، ۱۰۷/۵ درصد تقریباً بیش از ۲ برابر شده است و میزان رشد ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای ایران، ۹۴/۶ درصد و نزدیک به ۲ برابر شده است. این مقایسه‌گویی این حقیقت است که اندازه بخش صنعت ایران طی سال‌های اجرای سند چشم‌انداز نسبت به دو رقیب اصلی خود در منطقه، به‌طور نسبی کوچکتر و فاصله با ترکیه به مراتب بیشتر و تقریباً دست‌نیافتنی شده است.

گفتنی است متوسط امتیاز عملکرد رقابت صنعتی کشورهای جهان در سال ۲۰۲۰ حدود ۰/۰۶ است و ایران با امتیاز حدود ۰/۰۵، پایین‌تر از متوسط جهانی شاخص رقابت‌پذیری صنعتی قرار دارد و در زمره کشورهای در حال توسعه صنعتی با درآمد متوسط قرار می‌گیرد. حال برای اینکه تصویر درستی از وضعیت بخش صنعت ایران و کشورهای حوزه سند چشم‌انداز یا منطقه داشته باشیم لازم است اندازه بخش صنعت یا میزان خلق ارزش افزوده این کشورها مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. همانگونه که اطلاعات جدول (۱) نشان می‌دهد رقبای اصلی ایران در منطقه، کشورهای ترکیه و عربستان

جدول ۱. مقایسه میزان ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای کشورهای حوزه سند چشم‌انداز طی دوره ۲۰۰۵-۲۰۲۲

کشور	شاخص	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲	رشد دوره ۲۰۰۵-۲۰۲۲
ترکیه	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۸۱/۹	۹۵/۶	۱۴۴/۳	۱۶۷/۴	۱۹۸/۳	۲۰۹/۸	٪۱۵۶/۴
	جمعیت (میلیون نفر)	۶۸/۷	۷۳/۲	۷۹/۶	۸۴/۱	۸۴/۷	۸۵/۳	-
عربستان سعودی	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۴۳/۸	۶۰/۷	۸۳	۷۵/۹	۸۴/۷	۹۰/۹	٪۱۰۷/۵
	جمعیت (میلیون نفر)	۲۴/۴	۲۹/۴	۳۲/۷	۳۶	۳۶	۳۶/۴	-
ایران	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۳۷/۲	۵۸/۱	۵۶/۱	۶۶/۳	۶۸/۶	۷۲/۴	٪۹۴/۶
	جمعیت (میلیون نفر)	۷۰/۲	۷۵/۴	۸۱/۸	۸۷/۳	۸۷/۹	۸۸/۶	-
مصر	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۳۶	۴۸/۲	۵۳/۱	۵۹/۶	۵۹/۳	۶۳	٪۷۵
	جمعیت (میلیون نفر)	۷۹/۱	۸۷/۳	۹۷/۷	۱۰۷/۵	۱۰۹/۳	۱۱۱	-
پاکستان	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۲۳/۲	۲۸/۹	۳۵/۵	۴۰	۴۴/۲	۴۷/۵	٪۱۰۴/۷
	جمعیت (میلیون نفر)	۱۷۴/۴	۱۹۴/۵	۲۱۱	۲۲۷	۲۳۱/۴	۲۳۵/۸	-
امارات متحده عربی	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۲۳/۲	۲۴/۶	۳۱/۶	۳۷/۳	۴۰/۱	۴۲/۹	٪۸۴/۹
	جمعیت (میلیون نفر)	۴/۳	۸/۵	۸/۹	۹/۳	۹/۴	۹/۴	-
قزاقستان	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۱۳/۲	۱۶/۴	۱۸/۹	۲۳/۶	۲۵	۲۵/۶	٪۹۳/۹
	جمعیت (میلیون نفر)	۱۵/۷	۱۶/۶	۱۷/۸	۱۹	۱۹/۲	۱۹/۴	-

ازبکستان	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۵/۸	۷/۵	۱۱	۱۵/۲	۱۶/۵	۱۷/۱	٪۱۹۴/۸
	جمعیت (میلیون نفر)	۲۶/۶	۲۸/۶	۳۰/۹	۳۳/۵	۳۴/۱	۳۴/۶	-
قطر	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۶	۱۰/۷	۱۴/۴	۱۴/۱	۱۴/۷	۱۵/۱	٪۱۵۱/۶
	جمعیت (میلیون نفر)	۰/۸	۱/۷	۲/۴	۲/۸	۲/۷	۲/۷	-
کویت	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۷	۷	۸	۷/۱	۶/۹	۸	٪۱۴/۲
	جمعیت (میلیون نفر)	۲/۲	۲/۹	۳/۹	۴/۴	۴/۳	۴/۳	-
عمان	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۴/۱	۶/۵	۷	۷	۷/۳	۷/۷	٪۸۷/۸
	جمعیت (میلیون نفر)	۲/۵	۲/۹	۴/۲	۴/۵	۴/۵	۴/۶	-
اردن	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۴/۸	۶/۳	۷/۱	۷/۲	۷/۴	۷/۶	٪۵۸/۳
	جمعیت (میلیون نفر)	۵/۷	۶/۹	۹/۵	۱۰/۹	۱۱/۱	۱۱/۳	-
بحرین	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۳/۳	۴/۵	۵/۴	۵/۶	۵/۶	۵/۸	٪۵۷/۷
	جمعیت (میلیون نفر)	۰/۹	۱/۲	۱/۴	۱/۵	۱/۵	۱/۵	-
عراق	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۳/۳	۵/۹	۳/۶	۴/۶	۴/۷	۵	٪۵۱/۵
	جمعیت (میلیون نفر)	۲۸/۷	۳۱/۳	۳۷/۸	۴۲/۶	۴۳/۵	۴۴/۵	-
آذربایجان	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۱/۸	۲/۲	۲/۶	۳/۳	۴	۴	٪۱۲۲/۲
	جمعیت (میلیون نفر)	۸/۷	۹/۲	۹/۹	۱۰/۳	۱۰/۳	۱۰/۴	-
تاجیکستان	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۱/۶	۱/۲	۰/۸	۲/۱	۲/۴	۲/۵	٪۵۶/۲
	جمعیت (میلیون نفر)	۶/۹	۷/۶	۸/۵	۹/۵	۹/۸	۱۰	-
یمن	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۲/۸	۳/۹	۲/۵	۱/۹	۱/۸	۱/۹	٪-۳۲/۲
	جمعیت (میلیون نفر)	۲۱/۳	۲۴/۷	۲۸/۵	۳۲/۳	۳۳	۳۳/۷	-
گرجستان	ارزش افزوده صنایع کارخانه ای (میلیارد دلار)	۰/۸	۱	۱/۳	۱/۴	۱/۵	۱/۷	٪۱۱۲/۵
	جمعیت (میلیون نفر)	۴	۳/۸	۳/۸	۳/۸	۳/۸	۳/۷	-

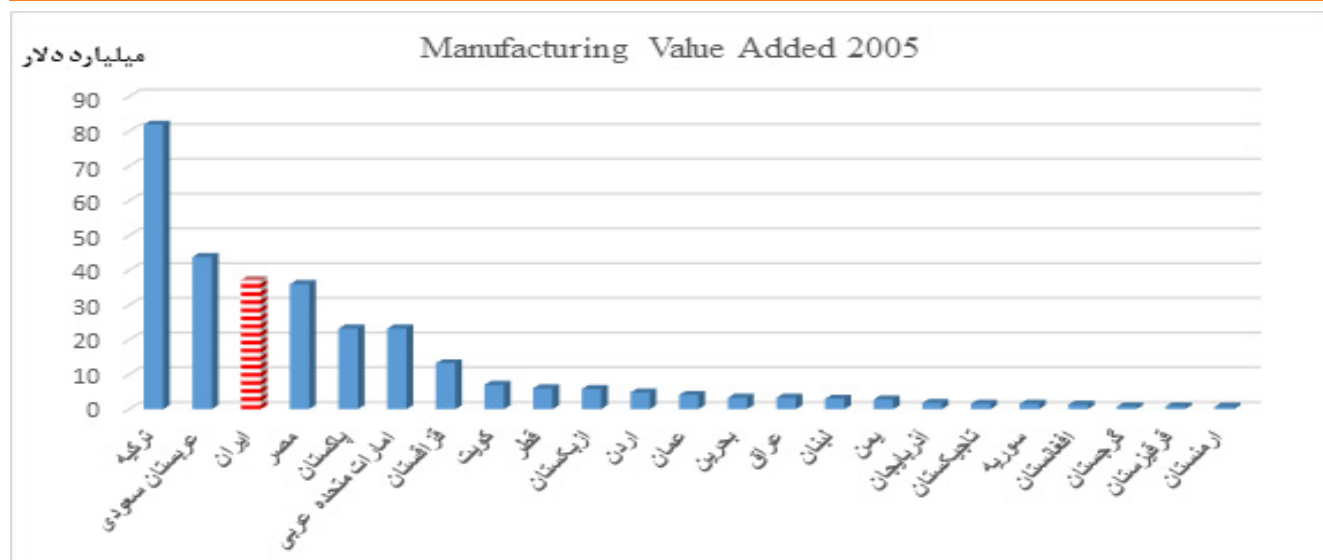

ارمنستان	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۰/۷	۰/۸	۱	۱/۴	۱/۵	۱/۶	۱۲۸/۵٪
	جمعیت (میلیون نفر)	۳	۲/۹	۲/۹	۲/۸	۲/۸	۲/۸	-
لبنان	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۳	۴/۱	۴	۱/۳	۱/۳	۱/۳	۵۶/۷٪-
	جمعیت (میلیون نفر)	۴/۶	۵	۶/۴	۵/۷	۵/۶	۵/۵	-
قرقیزستان	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۰/۸	۰/۹	۰/۹	۱/۱	۱/۲	۱/۲	۵۰٪
	جمعیت (میلیون نفر)	۵/۲	۵/۵	۵/۹	۶/۴	۶/۵	۶/۶	-
سوریه	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۱/۶	۲/۷	۰/۹	۰/۹	۱	۱	۳۷/۵٪-
	جمعیت (میلیون نفر)	۱۸/۶	۲۲/۳	۱۹/۲	۲۰/۸	۲۱/۳	۲۲/۱	-
افغانستان	ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای (میلیارد دلار)	۱/۳	۱	۰/۷	۱/۲	۱/۱	۱	۲۳/۱٪-
	جمعیت (میلیون نفر)	۲۴/۴	۲۸/۲	۳۳/۸	۳۹	۴۰/۱	۴۱/۱	-

مأخذ: مستخرج از داده‌های گزارش ۲۰۲۲ یونیدو.

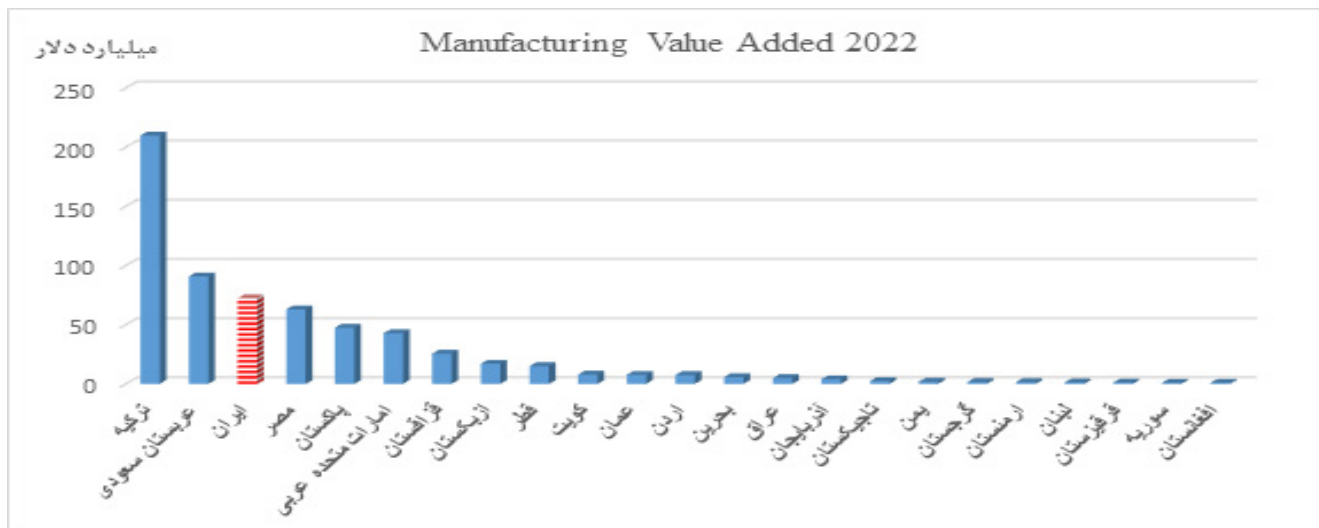
مقایسه تطبیقی انجام شده در نمودارهای (۵) و (۶) نشان می‌دهند که از نظر اندازه بخش صنعت و میزان خلق ارزش، رتبه ایران در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز یا منطقه از سال ۱۳۸۴ هم‌زمان با شروع اجرای سند چشم‌انداز تا سال ۱۴۰۱ تغییری نکرده و ثابت مانده است و بعد از ترکیه و عربستان در رتبه سوم قرار دارد.

نمودار ۵. مقایسه اندازه بخش صنعت کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۰۵ بر مبنای ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای به قیمت ثابت سال ۲۰۱۵

مأخذ: همان.

نمودار ۶. مقایسه اندازه بخش صنعت کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله در سال ۲۰۲۲ بر مبنای ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای به قیمت ثابت سال ۲۰۱۵

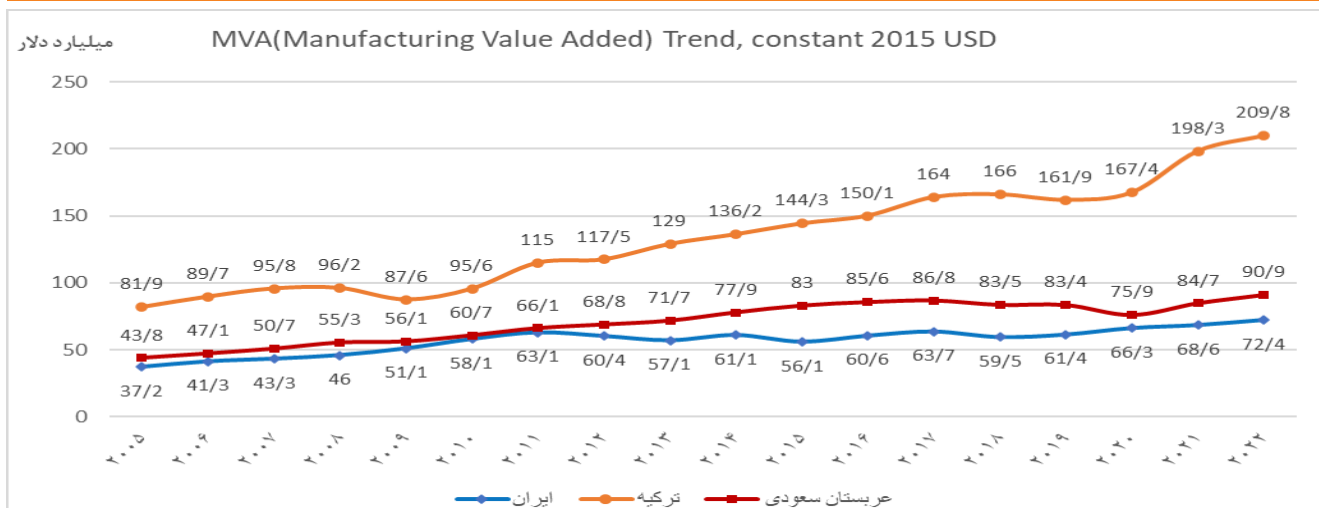

ماخذ: همان.

خارج است. همانگونه که در نمودار (۷) نشان داده شد، در سال ۲۰۰۵ یعنی شروع اجرای سند چشم انداز، شکاف اندازه بخش صنعت ایران با عربستان و ترکیه به ترتیب ۶/۶ و ۴۴/۷ میلیارد دلار بود که در سال ۲۰۲۲ یا ۱۴۰۱ این شکاف به ترتیب به ۱۸/۵ و ۱۳۷/۴ میلیارد دلار رسید. طی سه سال اخیر میزان خلق ارزش صنعتی در ایران روبه بهبودی قرار گرفته و وارد کانال ۷۰ میلیارد دلار شده است اما طی دو سال باقیمانده به افق سند چشم انداز یعنی سال ۱۴۰۴ بعید بنظر می رسد که بتوان از نظر اندازه بخش صنعت و جایگاه در بین کشورهای حوزه سند چشم انداز یا منطقه، به رتبه ای بهتر از سوم دست پیدا کرد.

همچنین بررسی روند ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای ایران و دو رقیب اصلی اش در منطقه یعنی ترکیه و عربستان نشان می دهد، سال ۲۰۱۱ یا ۱۳۹۰ نقطه عزیمت تشدید فاصله بین ایران با ترکیه و عربستان سعودی است و هر چه به جلوتر میایم این شکاف بیشتر شده است به گونه ای که میزان خلق ارزش افزوده صنعتی ایران در یک دهه از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰ (مقارن با ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹) تقریباً در کانال ۶۰ میلیارد دلار فریز شده است که دلایل مختلفی می تواند داشته باشد و یقیناً شروع تحریم های غرب و تشدید آن و فقدان سیاست های مناسب ارزی و تجاری می تواند یکی از دلایل آن باشد که تحلیل بیشتر در این خصوص از حوصله این پژوهش

نمودار ۷. روند میزان ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای کشورهای حوزه سند چشم انداز

ماخذ: همان.

تولید کشورهای را با دو شاخص سرانه ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای و سرانه صادرات تولیدات کارخانه‌ای مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌دهد.

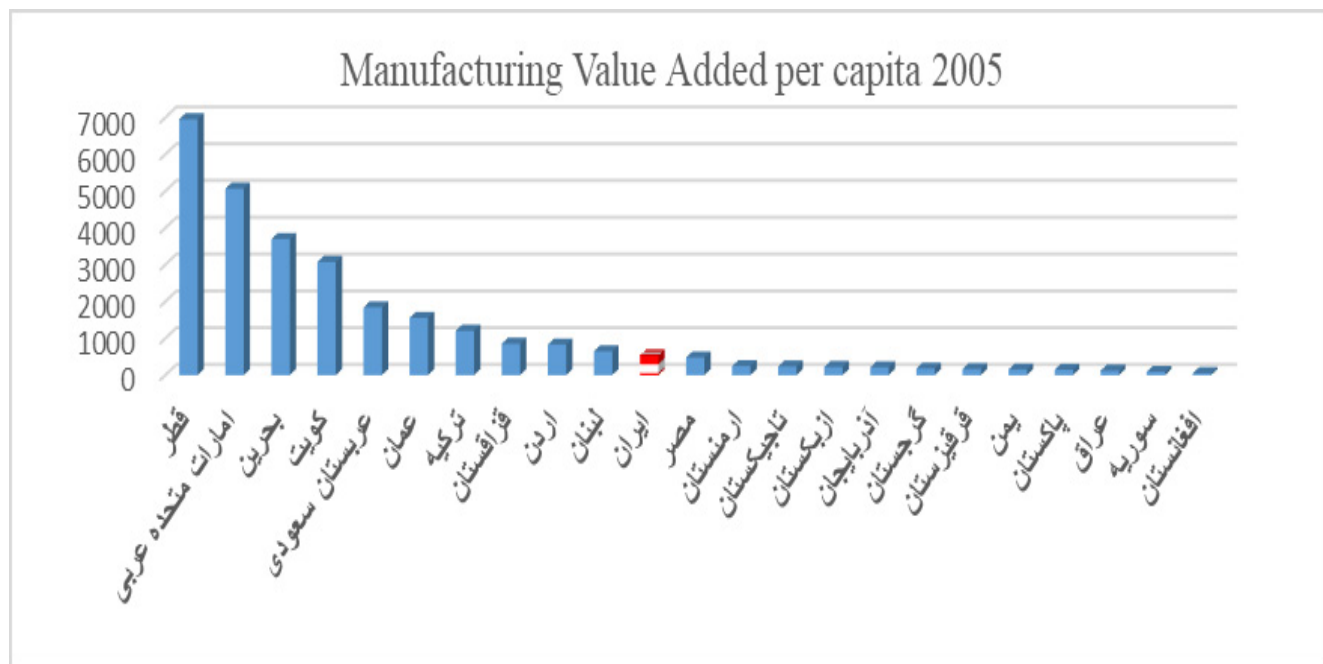
مقایسه سرانه ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای کشورهای حوزه سند چشم‌انداز در سال‌های ۲۰۰۵ و ۲۰۲۰ نشان می‌دهد، به ترتیب کشورهای قطر، امارات، بحرین، کویت، عربستان، عمان، ترکیه، قزاقستان و اردن از سرانه ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای بالاتری نسبت به ایران برخوردار بودند و ایران به‌رغم افزایش سرانه ارزش افزوده صنعتی از ۵۳۳/۶۷ دلار در سال ۲۰۰۵ به رقم ۶۷۵/۶۱ دلار در سال ۲۰۲۰ از جایگاه ۱۱ به ۱۰ ارتقا پیدا کرد.

نکته قابل تأمل در تحلیل این زیرشاخص این است که ظرفیت تولید بخش صنعت ایران طی این ۱۵ سال اخیر نتوانست در مقایسه با ۱۰ کشور اول مورد مقایسه، تحولی جدی و چشمگیری را رقم بزند و تقریباً ثابت مانده است (نمودارهای ۸ و ۹).

همان‌گونه که در بخش قبلی گزارش در خصوص تبیین شاخص‌های عملکرد رقابت صنعتی (CIP) یونیدو توضیح داده شد، شاخص CIP دارای ۸ زیرشاخص تحت سه عنوان اصلی بخش ظرفیت تولید (۲ شاخص)، بخش تعمیق و ارتقای فناوری (۴ شاخص) و بخش اثرگذاری جهانی (۲ شاخص) است. گفتنی است که امتیاز و رتبه عملکرد رقابت صنعتی یا CIP با ارزیابی و سنجش این ۸ زیرشاخص به‌دست آمده است. به همین دلیل برای تحلیل نقاط قوت و ضعف بخش صنعت ایران در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز، این زیرشاخص‌ها جداگانه برای سال‌های ۲۰۰۵ به‌عنوان سال شروع سند و ۲۰۲۰ به‌عنوان شرایط فعلی با توجه به اطلاعات موجود در گزارش سالیانه یونیدو مورد ارزیابی و تحلیل قرار می‌گیرند.

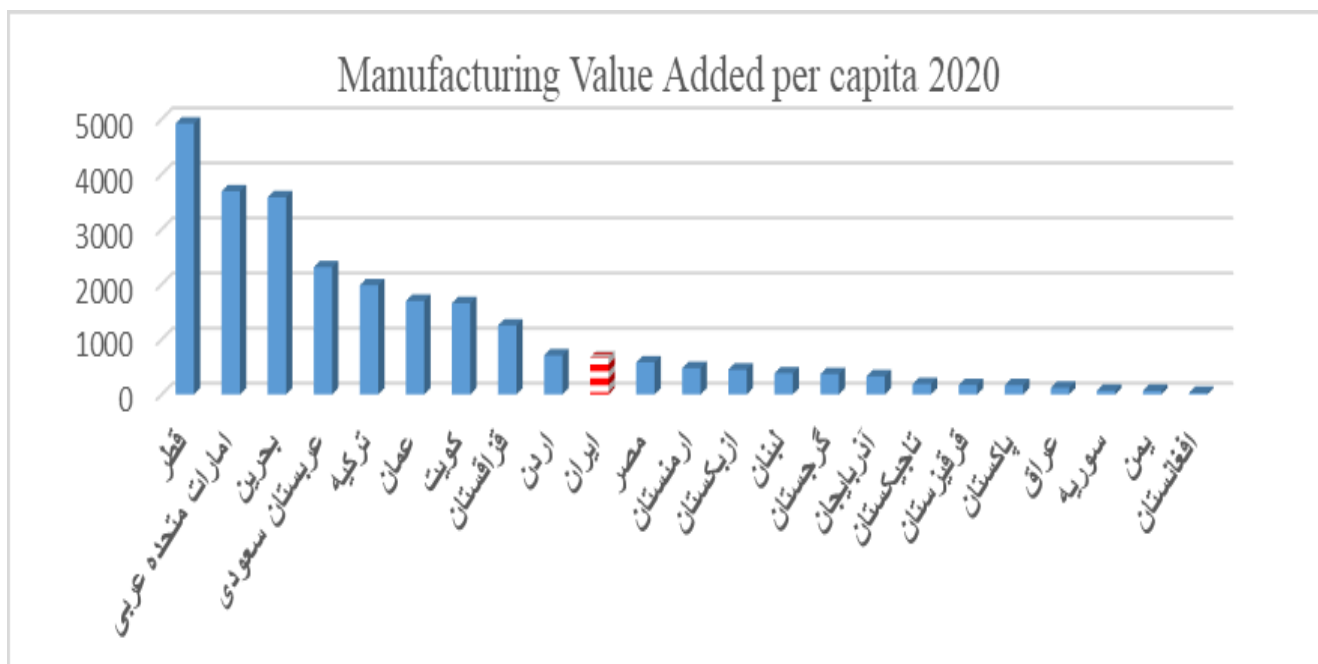
الف) مقایسه تطبیقی شاخص‌های بخش ظرفیت تولید و صادرات محصولات کارخانه‌ای
در همین راستا یونیدو در گزارش سالیانه خود، بخش ظرفیت

نمودار ۸. مقایسه سرانه ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۰۵

Source: ibid.

نمودار ۹. مقایسه سرانه ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله در ۲۰۲۰

Source: ibid.

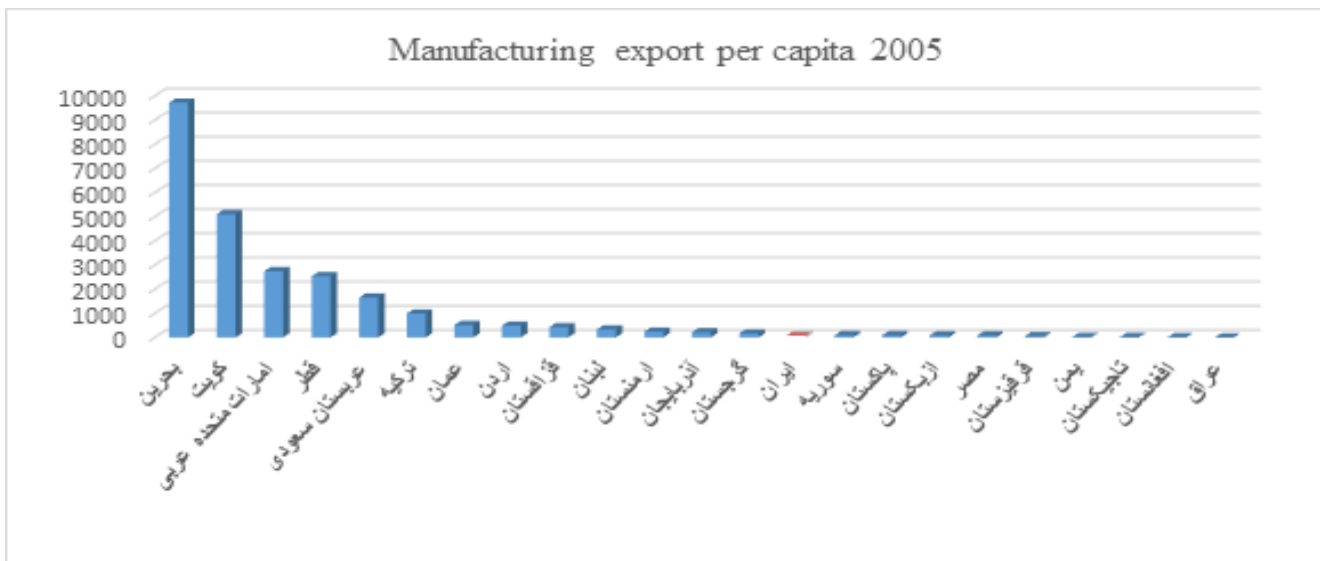
در ۹۹/۲۵ دلار در سال ۲۰۰۵ به رقم ۴۶۲/۲۱ دلار در سال ۲۰۲۰ در مقایسه تطبیقی با کشورهای حوزه سند چشم انداز فقط توانست دو پله صعود کند و از رتبه ۱۴ به ۱۲ برسد (نمودارهای ۱۰ و ۱۱). کشورهای بحرین، امارات، کویت، قطر، عمان، عربستان، ترکیه، قزاقستان، ارمنستان، اردن و گرجستان از سرانه صادرات صنعتی بالاتری برخوردار بودند و همانند شاخص سرانه ارزش افزوده صنعتی، تحول چشمگیری در ظرفیت تولید بخش صنعت ایران به طور نسبی مشاهده نمی شود و این امر حاکی از پایین بودن ظرفیت تولیدات صنعتی در سال های اخیر و کند یا متوقف شدن موتور خلق ارزش در بخش صنایع کارخانه‌ای ایران است. همانگونه که قبلاً توضیح داده شد، بررسی داده های سری زمانی یونیدو^۱ نشان دهنده متوقف شدن میزان ارزش افزوده صنعتی ایران تقریباً حول رقم ۶۰ میلیارد دلار در یک دهه اخیر است. به عبارت دیگر میزان ارزش افزوده بخش صنعت ایران در سال ۲۰۲۰ یا ۱۳۹۹ تقریباً با رقم سال ۲۰۱۱ میلادی یعنی سال ۱۳۹۰ یکسان است.

همانگونه که در جدول (۱) نشان داده شد، دلیل رتبه های اول تا سوم کشورهای قطر، امارات و بحرین در زیرشاخص سرانه ارزش افزوده صنعتی یا صنایع کارخانه ای در بین کشورهای حوزه سند چشم انداز، کوچک بودن میزان جمعیت این کشورها و خلق ارزش افزوده صنعتی بالا بدلیل برخورداری از منابع فراوان نفت و گاز و سرمایه گذاری در صنایع بزرگ نفت و گاز و پتروشیمی است. برای مثال کشور قطر در سال ۲۰۲۲ با جمعیت حدود ۲/۷ میلیون نفر معادل ۱۵/۱ میلیارد دلار ارزش افزوده صنعتی خلق کرده است بعبارت دیگر در سال ۱۴۰۱ سرانه ارزش افزوده صنعتی قطر، ۵۵۹۲ دلار بود و در همین سال سرانه ارزش افزوده صنعتی کشورهای ترکیه، عربستان و ایران بعنوان رتبه های اول تا سوم اندازه بخش صنعت در بین کشورهای منطقه به ترتیب ۲۴۵۹، ۲۴۹۷ و ۸۱۷ دلار است. این تحلیل برای دیگر شاخص های سرانه مورد مقایسه تطبیقی نیز صادق است. در زیرشاخص سرانه صادرات تولیدات کارخانه‌ای نیز به رغم افزایش چشمگیر میزان سرانه صادرات صنعتی ایران از رقم

۱. اژدری، مرکز پژوهش های مجلس، گزارش شماره ۱۸۵۱۲، آبان ماه ۱۴۰۱.

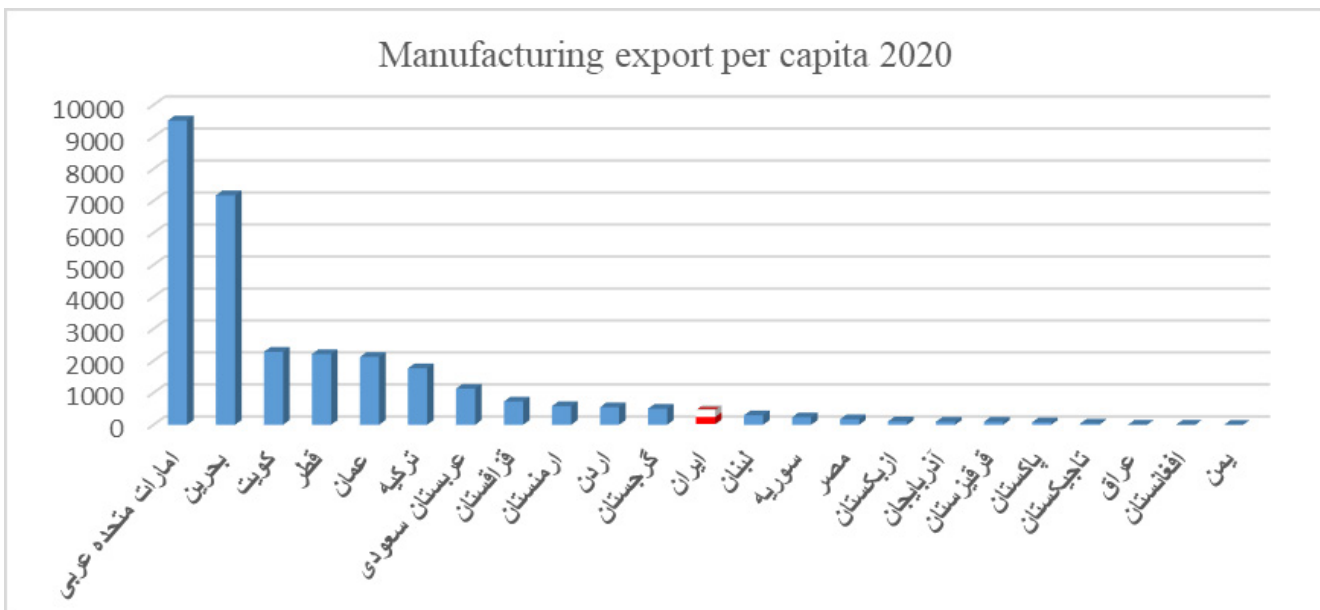

نمودار ۱۰. مقایسه سرانه صادرات تولیدات کارخانه‌های حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۰۵

Source: ibid

نمودار ۱۱. مقایسه سرانه صادرات تولیدات کارخانه‌های حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در سال ۲۰۲۰

Source: ibid.

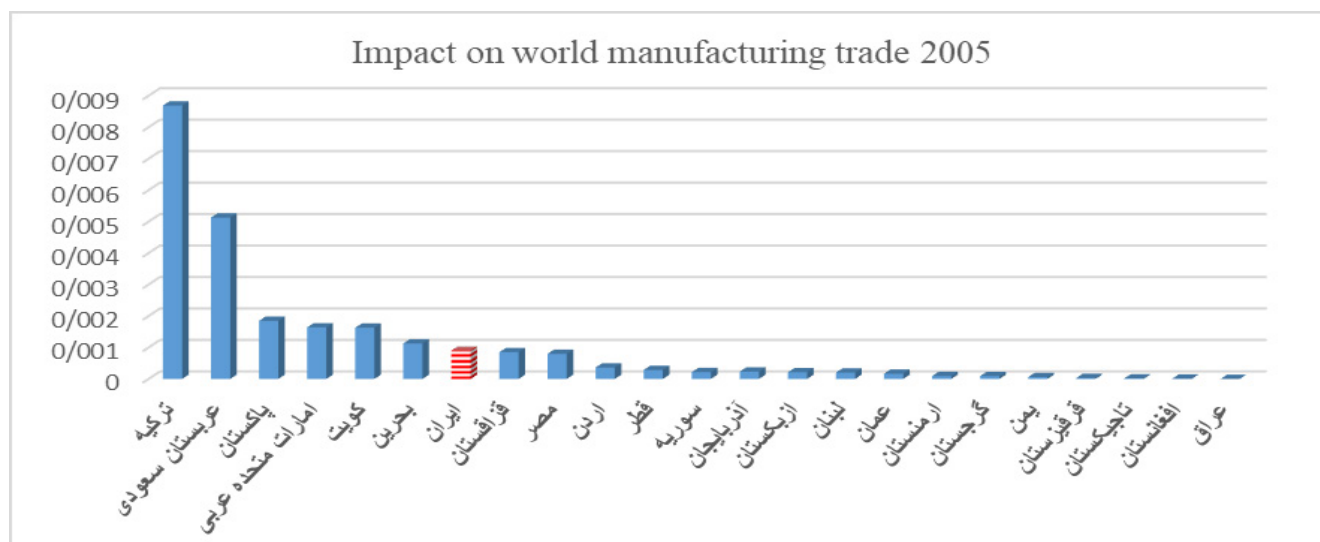
بین‌المللی است. وضعیت اثرگذاری ایران بر تجارت محصولات کارخانه‌ای جهانی در سال‌های اخیر هم از بُعد رقم شاخص (افزایش از ۰/۰۹ درصد در سال ۲۰۰۵ به ۰/۲۷ درصد در سال ۲۰۲۰) و هم از بُعد جایگاه بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بهبود یافته است و از رتبه ۷ در سال ۲۰۰۵ به رتبه ۴ در سال ۲۰۲۰ بعد از کشورهای ترکیه، امارات و عربستان سعودی قرار گرفته است (نمودارهای ۱۲ و ۱۳).

ب) مقایسه تطبیقی شاخص‌های اثرگذاری جهانی
شاخص‌های بخش اثرگذاری جهانی شامل دو شاخص اثرگذاری یک کشور بر تجارت صنعتی جهان و اثرگذاری یک کشور بر ارزش افزوده صنعتی جهانی است. شاخص اثرگذاری یک کشور بر تجارت تولیدات کارخانه‌ای نشان‌دهنده سهم یک کشور در ارزش تجارت جهانی بوده و به عبارتی بیانگر وضعیت رقابت نسبی یک کشور نسبت به کشورهای دیگر در بازارهای

بود و سهم صادرات صنعتی از کل صادرات غیر نفتی کشور از حدود ۹ درصد در سال ۲۰۱۰ به حدود ۴۰ درصد در سال ۲۰۲۰ افزایش یافته است.

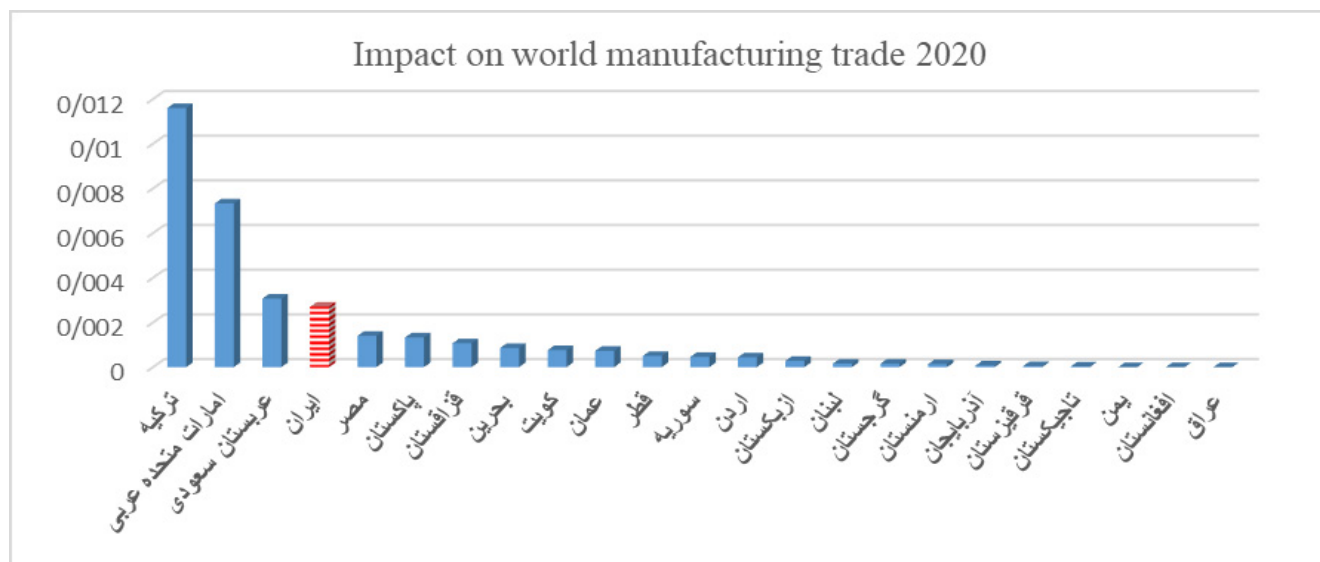
نتایج مطالعات قبلی^۱ نیز تأیید می کند که تحول در ساختار صادرات (Trade Structure) صنعتی ایران در دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ برخلاف تحول ساختار تولید صنعتی دارای روندی صعودی

نمودار ۱۲. مقایسه اثر گذاری بر تجارت صنعتی جهان کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله در سال ۲۰۰۵

.Source: ibid

نمودار ۱۳. مقایسه اثر گذاری بر تجارت صنعتی جهان کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله در سال ۲۰۲۰

.Source: ibid

ترکیه و عربستان سعودی در رتبه سوم کشورهای حوزه سند چشم انداز قرار داشت و در سال ۲۰۲۰ به دلیل تنزل در ساختار تولید صنعتی، در جایگاه چهارم بعد از کشورهای ترکیه، عربستان سعودی و مصر قرار گرفته است.

شاخص اثر گذاری ارزش افزوده جهانی بیانگر سهم یک کشور در ارزش افزوده صنعت جهانی است که عملکرد نسبی یک کشور و تأثیر آن را در صنعت جهانی نشان می دهد. وضعیت سهم ایران در ارزش افزوده صنعتی جهانی در سال ۲۰۰۵ بعد از کشورهای

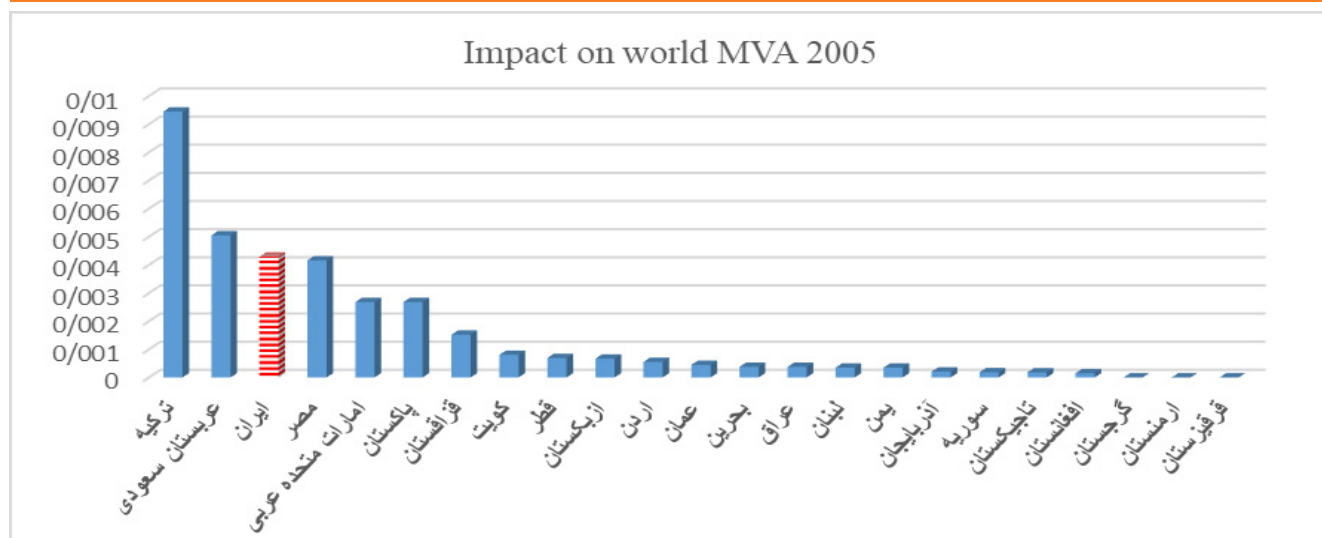
۱. همان.

تولیدی به دلیل رشد منفی تشکیل سرمایه در اقتصاد ایران می‌تواند به آسانی موضوع کاهش سهم ایران در ارزش افزوده صنعتی جهانی را تحلیل کند که در بخش‌های بعدی امکان بسط بیشتر آن وجود دارد.

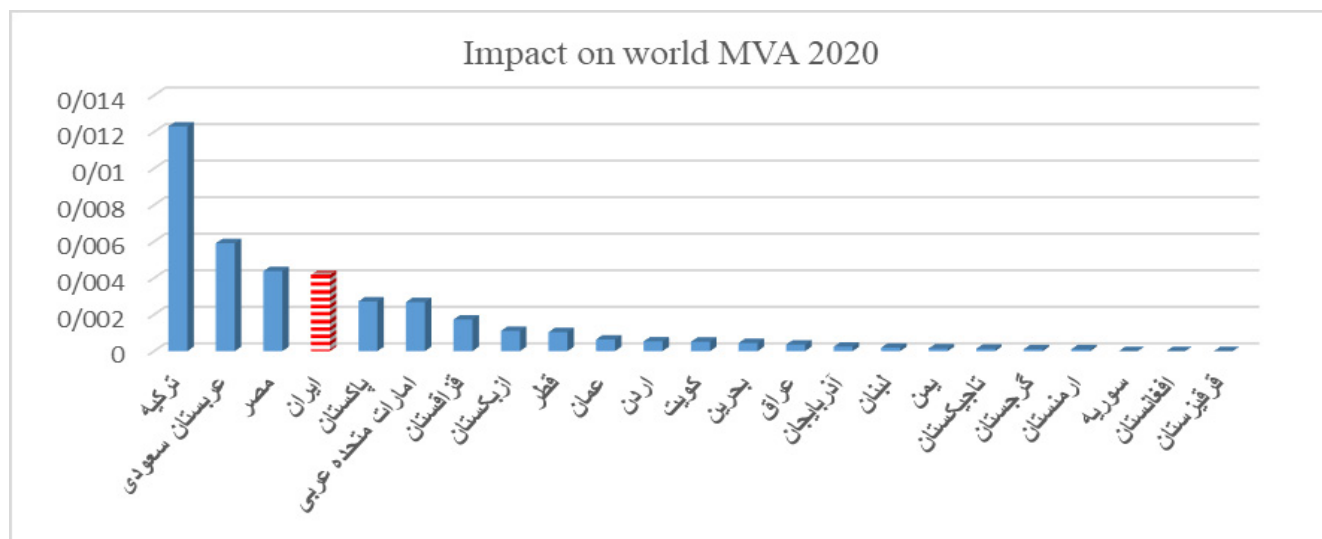
سهم ایران در ارزش افزوده صنعتی جهانی از رقم حدود ۰/۴۳ درصد در سال ۲۰۰۵ به رقم ۰/۴۲ درصد کاهش یافته است (نمودارهای ۱۴ و ۱۵). ثابت بودن میزان خلق ارزش در حوزه تولیدات کارخانه‌ای کشور طی یک دهه اخیر و افت ظرفیت‌های

نمودار ۱۴. مقایسه اثرگذاری بر ارزش افزوده صنعتی جهان کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۰۵

Source: ibid.

نمودار ۱۵. مقایسه اثرگذاری بر ارزش افزوده صنعتی جهان کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۲۰

Source: ibid.

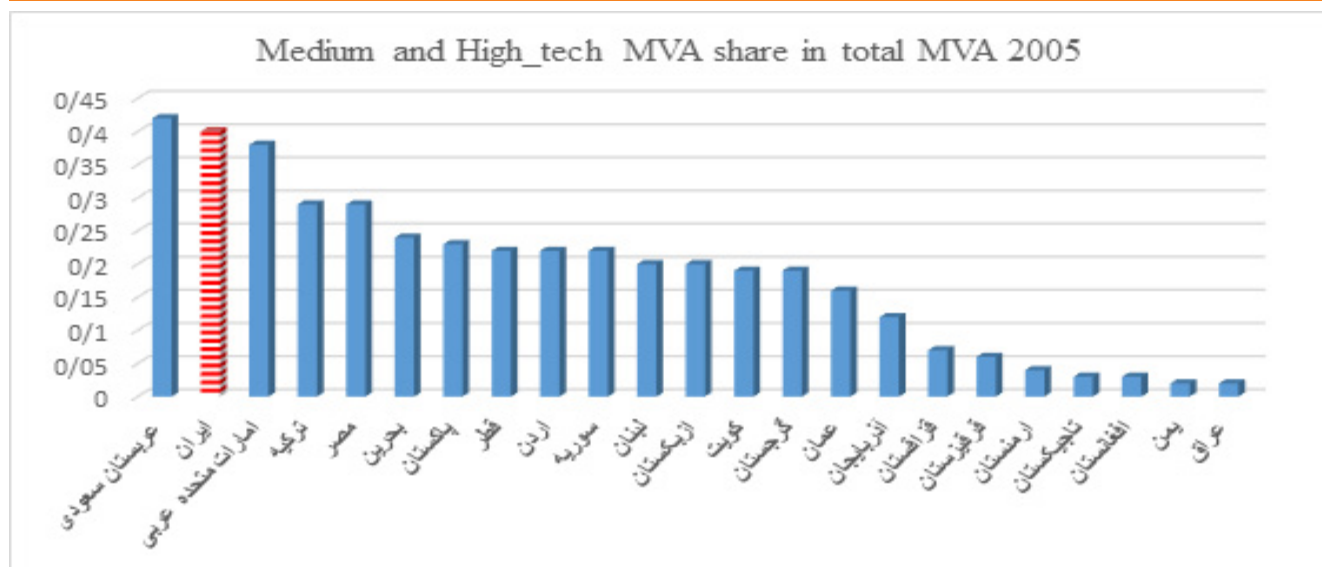
ج) مقایسه تطبیقی شاخص‌های بخش عمیق و ارتقای فناوری

همان‌گونه که قبلاً توضیح داده شد، بخش عمیق و ارتقای فناوری از چهار شاخص تشکیل شده است. این شاخص‌ها به ترتیب پیچیدگی فناوری، نقش‌آفرینی در اقتصاد، محتوای فناوری (Technological Content) و پیچیدگی صادرات و نقش‌آفرینی در تجارت را نشان می‌دهند. تولید کالاهای مبتنی بر فناوری (Technology-Intensive) با ظرفیت بالاتری برای نوآوری و پذیرش فناوری‌های جدید همراه بوده که به شدت با عملکرد تجاری موفق و رشد بالاتر مرتبط است (Dosi et al., 1990; Verspagan, 2000).

از بالاترین پیچیدگی فناوری برخوردار است. (نمودارهای ۱۶ و ۱۷). گفتنی است روند بلندمدت این شاخص برای ایران طی دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ نشان می دهد که به استثنای دوره ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳ که با افت شدیدی مواجه شد، در دامنه ۴۰ تا ۴۵ درصد در نوسان بوده است. مصادیق محصولات با سطح فناوری متوسط (MT) عمدتاً در صنایع خودروسازی، فلزی و با سطح فناوری بالا (HT) عمدتاً در محصولات الکترونیکی و صنایع دارویی کشور قابل مشاهده است.

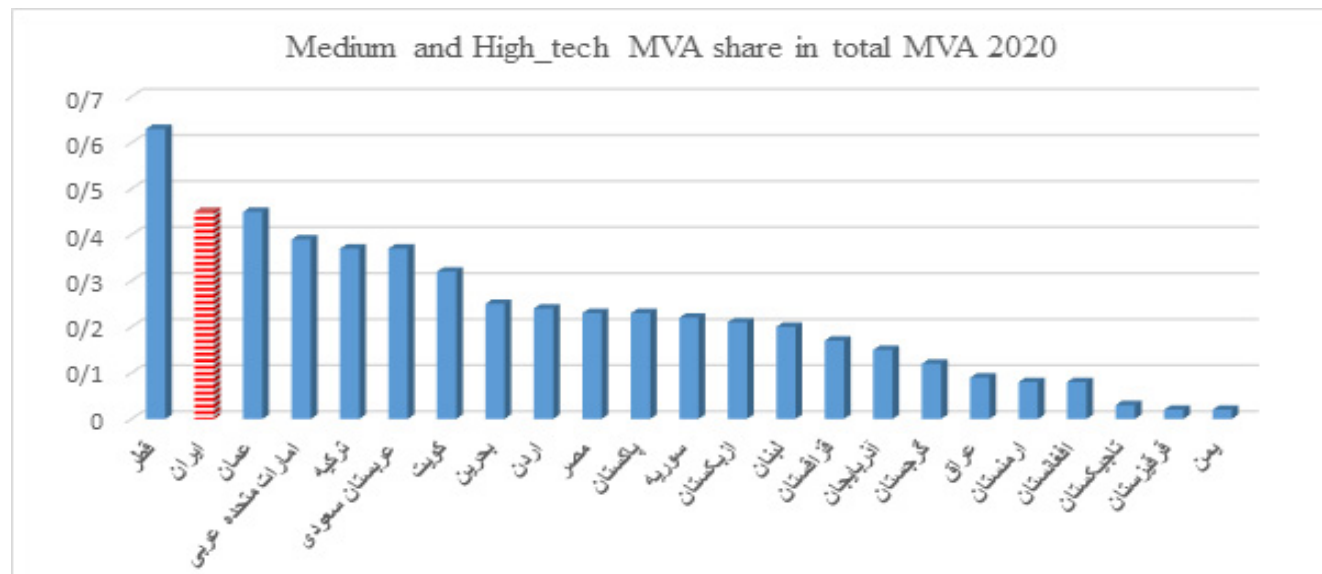
شاخص سهم تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا در کل ارزش افزوده صنعتی درحقیقت نماگر پیچیدگی فناوری در تولیدات کارخانه ای یک کشور است. وضعیت این شاخص برای تولیدات کارخانه ای ایران در سال ۲۰۰۵ و ۲۰۲۰ از ۴۰ درصد به ۴۵ درصد افزایش پیدا کرد و در بین کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله بعد از کشور قطر رتبه دوم را نصیب ایران کرد. در بین کشورهای حوزه سند چشم انداز، تولیدات کارخانه ای کشورهای قطر، ایران، عمان، امارات، ترکیه و عربستان سعودی

نمودار ۱۶. مقایسه سهم تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا در کل ارزش افزوده صنعتی در کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله در ۲۰۰۵

Source: ibid.

نمودار ۱۷. مقایسه سهم تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا در کل ارزش افزوده صنعتی در کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله در ۲۰۲۰

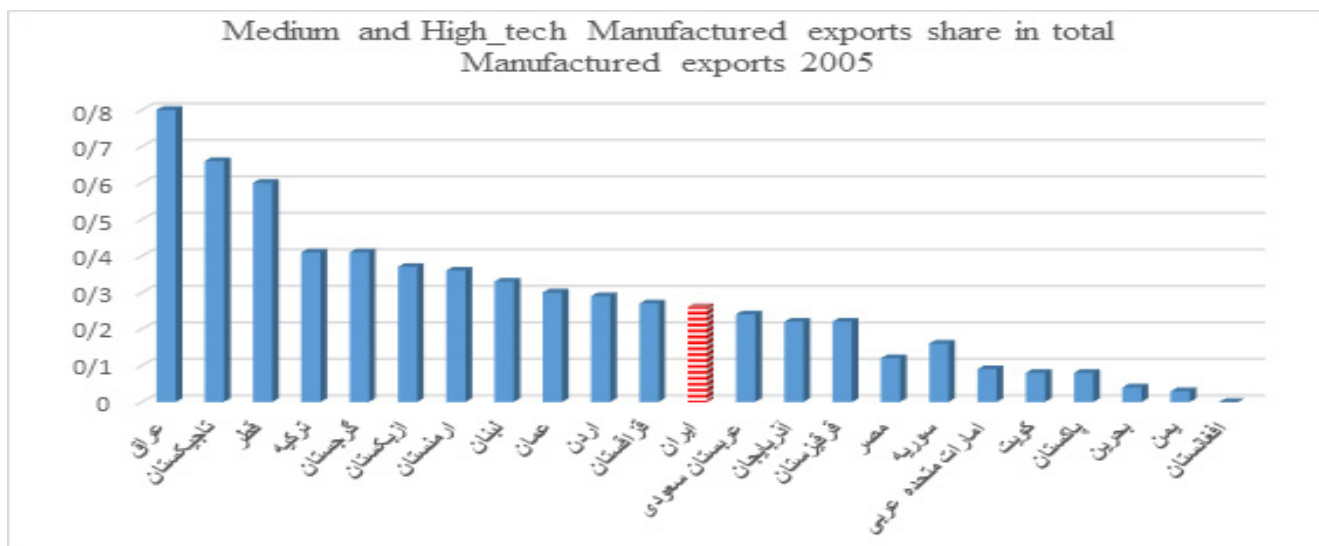
Source: ibid.

سال‌های اخیر بهبود یافته به گونه‌ای که از رتبه ۱۲ در سال ۲۰۰۵ به رتبه ۹ در سال ۲۰۲۰ افزایش یافته است. نکته حائز اهمیت، تحول چشمگیر کشور قطر و به ویژه عربستان سعودی است که در سال ۲۰۲۰ به ترتیب بیش از ۷۴ و ۶۰ درصد از ارزش صادرات صنعتی‌شان را تولیدات کارخانه‌ای با سطح فناوری متوسط و بالا تشکیل داده‌اند. وضعیت این شاخص در عربستان سعودی از ۲۴ درصد در سال ۲۰۰۵ به ۶۰ درصد در سال ۲۰۲۰ تقریباً سه برابر شده است (نمودارهای ۱۸ و ۱۹).

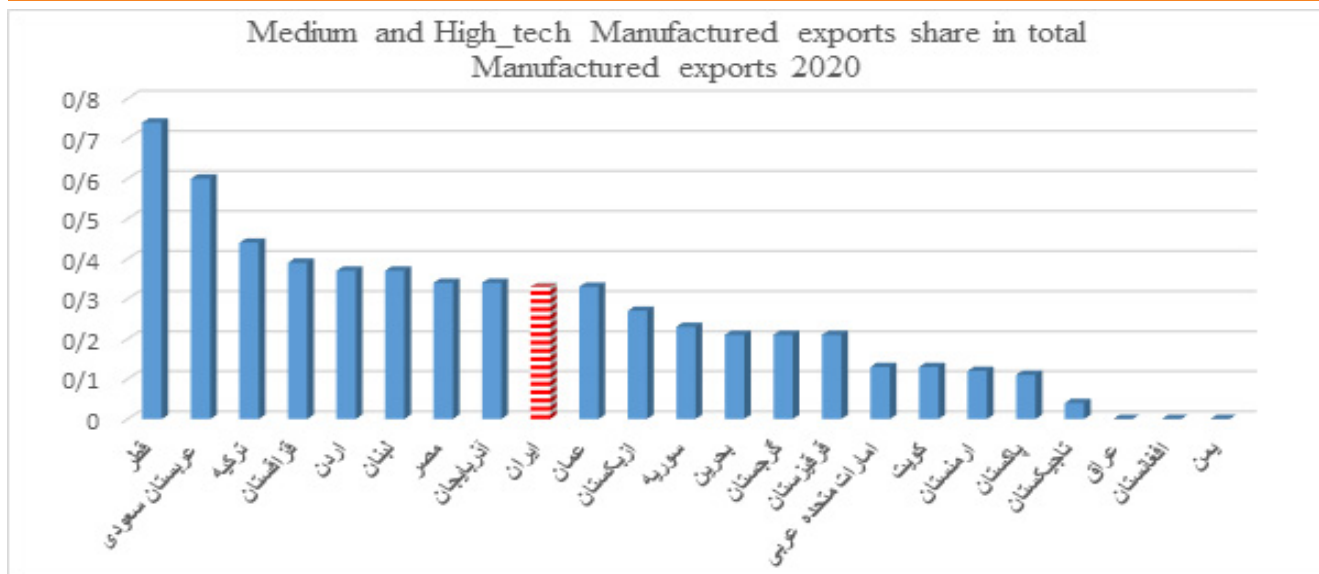
شاخص سهم تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا در کل صادرات صنعتی بیانگر محتوای فناوری و پیچیدگی صادرات است. وضعیت این شاخص برای ایران از ۲۶ درصد در سال ۲۰۰۵ به ۳۳ درصد در سال ۲۰۲۰ ارتقا یافت و این امر حاکی از تحول در ساختار تجاری کشور است. داده‌های بلندمدت برای دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ نیز این ادعا را تأیید می‌کند که ساختار صادرات صنعتی ایران از روند صعودی برخوردار بوده است. رتبه ایران در این شاخص در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در

نمودار ۱۸. مقایسه سهم تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا در کل صادرات صنعتی در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۰۵

Source: ibid.

نمودار ۱۹. مقایسه سهم تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا در کل صادرات صنعتی در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۲۰

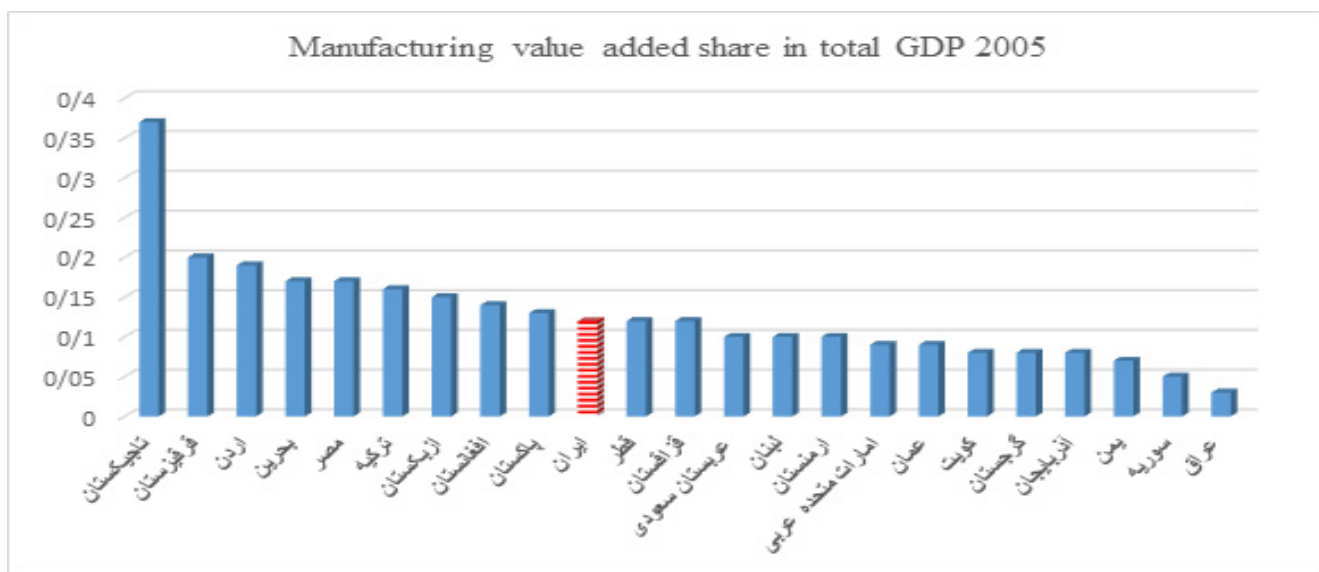

Source: ibid.

بین کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله، رتبه ایران در وضعیت نقش صنعت در ارزش آفرینی کل اقتصاد از ۱۰ به ۸ بهبود یافت و عمده کشورهای منطقه شامل ترکیه، تاجیکستان، مصر، قرقیزستان و ازبکستان، قطر و قزاقستان با سهم حدود ۱۲ تا ۱۵ درصد تقریباً وضعیتی مشابه ایران دارند (نمودارهای ۲۰ و ۲۱).

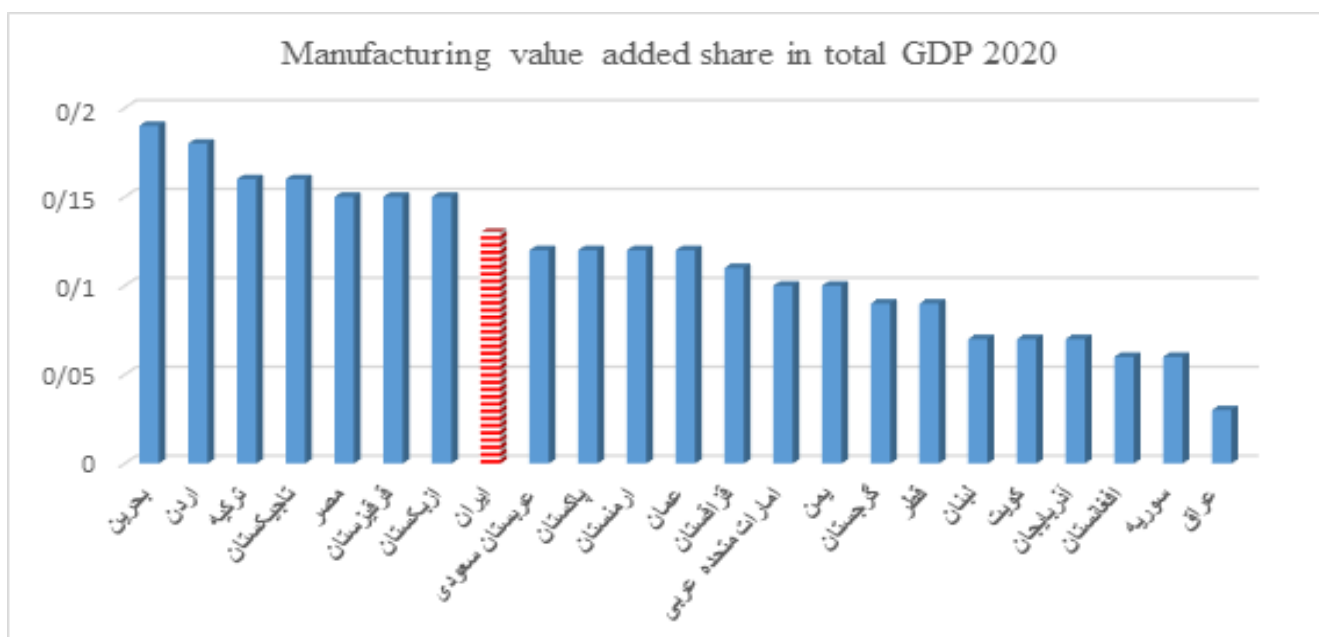
شاخص سهم ارزش افزوده تولیدات صنعتی در تولید ناخالص داخلی بیانگر نقش صنعت در ارزش خلق شده در کل اقتصاد است و به عبارتی جایگاه صنعت را در میان دیگر بخش های اقتصاد نشان می دهد. سهم بخش صنعت در اقتصاد ایران در سال ۲۰۰۵ حدود ۱۲ درصد و در سال ۲۰۲۰ حدود ۱۳ درصد است. در

نمودار ۲۰. مقایسه سهم ارزش افزوده تولیدات صنعتی در تولید ناخالص داخلی در کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله در ۲۰۰۵

Source: ibid.

نمودار ۲۱. مقایسه سهم ارزش افزوده تولیدات صنعتی در تولید ناخالص داخلی در کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله در ۲۰۲۰

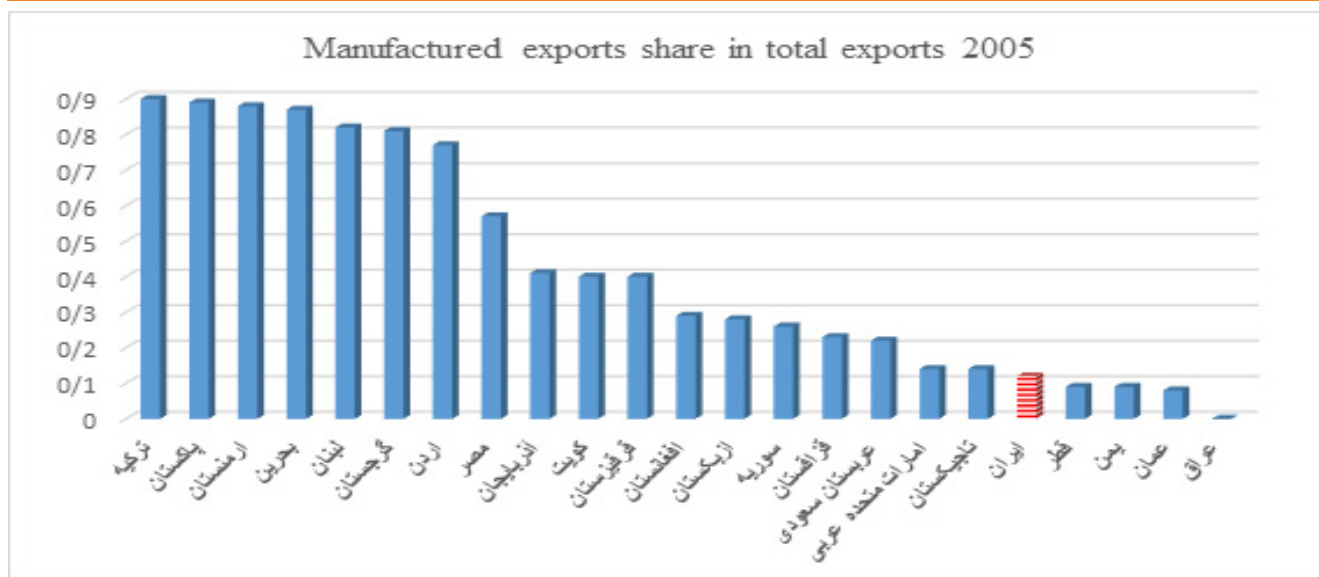
Source: ibid.

بیست‌ساله از ۱۹ در سال ۲۰۰۵ به ۱۳ در سال ۲۰۲۰ ارتقا یافت. کشورهای ترکیه، بحرین، گرجستان، اردن، پاکستان و ارمنستان بیش از ۷۰ درصد صادرات آنها را صادرات صنعتی تشکیل می‌دهد و این سهم برای کشورهای دارای منابع نفت و گاز مانند ایران، عربستان سعودی و قطر به دلیل بالا بودن صادرات نفتی به طور نسبی کوچک‌تر است (نمودارهای ۲۲ و ۲۳).

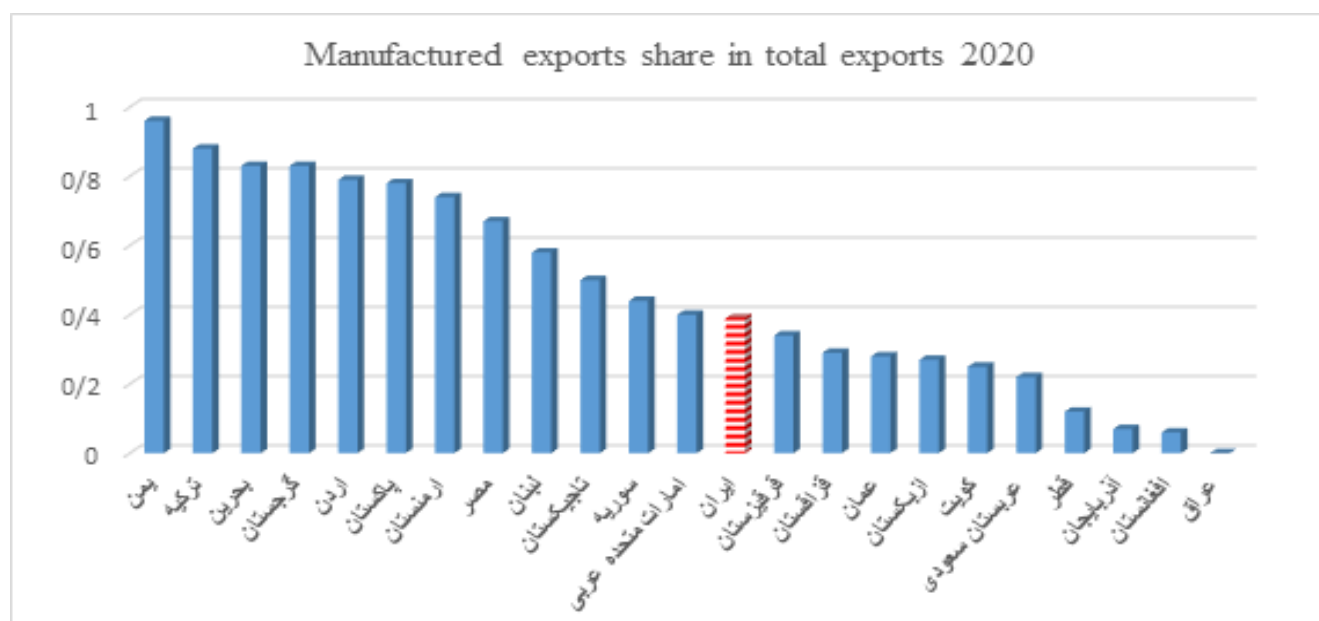
شاخص سهم صادرات صنعتی در کل صادرات یک کشور بیانگر نسبت میزان تولید صنعتی به فعالیت‌های صادراتی است. با توجه به تحول ساختار تجاری کشور در دو دهه اخیر، سهم صادرات صنعتی ایران از حدود ۱۲ درصد در سال ۲۰۰۵ به حدود ۴۰ درصد در سال ۲۰۲۰ افزایش پیدا کرد و داده‌های بلندمدت نیز این ادعا را تأیید می‌کند. رتبه ایران در بین کشورهای حوزه سند چشم‌انداز

نمودار ۲۲. مقایسه سهم صادرات صنعتی در کل صادرات در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۰۵

Source: ibid.

نمودار ۲۳. مقایسه سهم صادرات صنعتی در کل صادرات در کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله در ۲۰۲۰

Source: ibid.

۴. نتیجه گیری و ارائه توصیه های سیاستی

هدف این پژوهش، بررسی وضعیت شاخص های عملکرد رقابت پذیری صنعتی کشورهای حوزه سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و مقایسه تطبیقی وضعیت ایران است. روش تحقیق در این پژوهش، اسنادی - آماری است. جامعه آماری شامل ۲۴ کشور حوزه سند چشم انداز بیست ساله و با توجه به افق بیست ساله سند چشم انداز از سال ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۴، پایه آماری با توجه اطلاعات در دسترس دوره زمانی ۱۳۸۴-۱۴۰۱ است. داده آماری کشورهای مورد بررسی از سامانه آمار یونیدو به صورت کتابخانه ای جمع آوری و با ترسیم نموداری امکان مقایسه تطبیقی فراهم شده است. در سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ آمده است، ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین الملل. بنابراین با توجه هدف متعالی سند چشم انداز مبنی بر دست یافتن به جایگاه اول اقتصادی، نقش بخش صنعت با توجه اهمیت و سهم آن در اقتصاد بسیار حائز اهمیت است و انتظار بر این است که بخش صنعت در بین کشورهای منطقه از نظر عملکرد رقابت پذیری و همچنین از نظر اندازه و خلق ارزش افزوده صنعتی در جایگاه بالاتری قرار گیرد. هر چند به اعتقاد بانک جهانی، رابطه بین صنعتی شدن و رشد اقتصادی همچنان موضوعی مورد مناقشه است اما مطالعات بررسی ارتباط بین رشد صنعتی و رشد اقتصادی در کشورهای مختلف جهان حاکی از آن است که افزایش تولید صنعتی باعث رشد اقتصادی می شود و بین توسعه صنعتی و رشد اقتصادی رابطه معناداری وجود دارد. به همین دلیل در حال حاضر با نزدیک شدن به افق نهایی سند چشم انداز و پیش رو بودن تصویب برنامه هفتم توسعه، انجام پژوهش حاضر با هدف پی بردن به جایگاه بخش صنعت کشور در بین کشورهای حوزه سند چشم انداز یا منطقه آسیای جنوب غربی و اصلاح مسیر طی شده در حوزه صنعت و سیاست های صنعتی، از ضرورت بالایی برخوردار است.

همان گونه که در بخش های قبلی توضیح داده شد، شاخص عملکرد رقابت صنعتی (CIP) نشان می دهد که تفاوت های قابل توجهی در توانایی کشورها برای تولید و صادرات محصولات کارخانه ای در جهت ارتقا و تأثیر اقتصادی بر تجارت جهانی و ارزش افزوده محصولات کارخانه ای دارند. مفهوم رقابت پذیری صرف نظر از رقابت پذیری صنعتی همیشه وجود داشته و تعریف آن دشوار است

زیرا مفهومی نسبی بوده و این امر حاکی از آن است که یک کشور با یک کشور رقیب رقابت می کند. بنابراین یونیدو نه تنها به عملکرد کشور مورد هدف بلکه به عملکرد آن نسبت به رقبایش هم علاقه مند است. علاوه بر این کلمه «عملکرد» می تواند معانی مختلفی داشته باشد اما اغلب به این موارد اشاره دارد؛ عملکرد اقتصادی کشور و رفاه شهروندان آن و یا عملکرد تجارت یا صادرات (Fagerberg et Al., 2005). یونیدو رقابت صنعتی را به عنوان ظرفیت کشورها برای افزایش حضور خود در بازارهای داخلی و بین المللی و در عین حال توسعه بخش ها و فعالیت های صنعتی با ارزش افزوده و محتوای فناوری بالاتر تعریف می کند. بنابراین با توجه به دیدگاه های یونیدو می توان نتیجه گرفت که بهبود رقابت پذیری صنعتی مستلزم دو مؤلفه اساسی گسترش تولید برای افزایش حضور در بازارهای داخلی و بین المللی و افزایش محتوای فناورانه (Technological Content) است. اولین مؤلفه بر افزایش ظرفیت و تولید و مؤلفه دوم بر کیفیت و تولید محصولات مبتنی بر فناوری تمرکز دارد.

یافته های این پژوهش نشان می دهد، وضعیت رقابت پذیری تولیدات کارخانه ای (صنعت ساخت) ایران از شروع اجرای سند چشم انداز در سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۹ در مقایسه با وضعیت قبلی اش بهبود یافته و از نظر رقابت پذیری صنعتی در بین کشورهای حوزه سند چشم انداز یا کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا شامل خاورمیانه، آسیای میانه، قفقاز و کشورهای همسایه به ترتیب بعد از کشورهای ترکیه، امارات متحده عربی، عربستان سعودی، قطر و بحرین در جایگاه ششم قرار دارد. انتظار می رود در سال های باقیمانده به افق سند چشم انداز بیست ساله در سال ۱۴۰۴ با تحول جدی در حوزه سیاستی به خصوص سیاست صنعتی، میزان رقابت پذیری صنعتی بخش صنعت به عنوان بخش پیشرو و مولد در بین بخش های مختلف اقتصاد ایران بهبود یابد. البته برای اینکه تصویر درستی از وضعیت میزان خلق ارزش افزوده بخش صنعت ایران و اندازه و جایگاه این بخش در بین کشورهای حوزه سند چشم انداز یا کشورهای منطقه داشته باشیم؛ باید گفت بخش صنعت ایران طی دوره اجرای سند چشم انداز از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۴۰۱ از نظر اندازه و جایگاه در رتبه سوم بعد از کشورهای ترکیه و عربستان قرار دارد و در این جایگاه ثابت بوده است. حال برای چاره اندیشی لازم است با تحلیل زیرشاخص های عملکرد رقابت صنعتی بتوان توصیه های سیاستی مطلوب جهت سیاستگذاری بهینه صنعتی ارائه کرد.

بهبود در ساختار صادرات کشور طی دو دهه اخیر و روند صعودی سهم صادرات صنعتی از کل صادرات غیر نفتی کشور، تولیدات کارخانه‌ای ایران در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز از وضعیت نسبی بهتری برخوردار است که در صورت تخفیف فشارهای تحریمی غرب و کاهش هزینه‌های مبادله انتظار می‌رود ایران به جایگاه بهتری دست پیدا کند. در بخش شاخص‌های تعمیق و ارتقای فناوری و تولیدات محصولات مبتنی بر فناوری، بخش تولیدات کارخانه‌ای ایران در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز از جایگاه ممتازی برخوردار است و در حال حاضر با توجه به داده‌های موجود بعد از قطر در جایگاه دوم منطقه قرار دارد. در حال حاضر حدود ۴۵ درصد از ارزش افزوده صنعتی ایران را تولیدات صنعتی با فناوری متوسط و بالا تشکیل می‌دهد و این سهم طی دو دهه اخیر تقریباً در دامنه ۴۰ تا ۴۵ درصد قرار داشته است. مصادیق محصولات با سطح فناوری متوسط (MT) عمدتاً در صنایع خودروسازی، فلزی و با سطح فناوری بالا (HT) عمدتاً در محصولات الکترونیکی و صنایع دارویی کشور قابل مشاهده است. در شاخص سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی و سهم صادرات صنعتی در کل صادرات کشور به‌رغم پیشرفت در سال‌های اخیر اما در مقایسه نسبی با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز، تحول مناسبی به چشم نمی‌خورد و جایگاه ایران در بین این کشورها عمدتاً پایین است.

بررسی و تحلیل داده‌های یونیدو در بخش شاخص‌های ظرفیت تولید حاکی از آن است که وضعیت خلق ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای و میزان صادرات آن در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز چندان رضایت‌بخش نیست به گونه‌ای که حجم ارزش افزوده صنعتی ایران طی یک دهه اخیر (۱۳۹۹-۱۳۹۰) تقریباً در کانال ۶۰ میلیارد دلار ثابت بود اما در سه سال اخیر این وضعیت بهبود یافت و این رقم وارد کانال ۷۰ میلیارد دلار شده است. بنابراین وضعیت خلق ارزش افزوده تولیدات کارخانه‌ای ایران و میزان صادرات آن در مقایسه با کشورهای حوزه سند چشم‌انداز حداقل با رقبای اصلی چندان رضایت‌بخش نیست. اندازه بخش صنعت یا حجم ارزش افزوده صنعتی ایران در مقایسه با دورقیب اصلی اش در منطقه یعنی کشورهای ترکیه و عربستان سعودی نسبت به سال ۱۳۸۴ کوچکتر شده است و شکاف بین ایران با ترکیه در اندازه بخش صنعت به گونه‌ای است که در بین کشورهای منطقه تقریباً دست نیافتنی است. از نگاه کارشناسی این امر ریشه در نامناسب بودن محیط کسب و کار و بی‌ثباتی در متغیرهای کلان اقتصادی مانند نرخ ارز، تورم و... سیاست‌ها و مقررات و ضوابط اجرایی و در نهایت پیش‌بینی‌پذیر نبودن اقتصاد، بی‌اعتمادی فعالان اقتصادی و کاهش میزان تشکیل سرمایه و سرانجام کاهش ظرفیت تولیدات صنعتی دارد که لازم است در سال‌های آتی مورد مذاکره قرار گیرد. در بخش شاخص‌های اثرگذاری جهانی، به دلیل تحول رو به

منابع و مأخذ

۱. اژدری، علی (۱۴۰۱)، «بررسی رقابت‌پذیری صنعتی اقتصاد ایران در سال ۲۰۲۰ از نگاه یونیدو (۲)»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش شماره ۱۸۵۱۲.
۲. گروه کارشناسی (۱۳۹۸)، «تحلیل عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی در اقتصاد ایران (۱)»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش شماره ۱۶۹۴۰.
3. Dosi, Giovanni, Keith Pavitt and Luc Soete (1990). "The Economics of Technical Change and International Trade". New York: New York University Press (cited on page 12)
4. Fagerberg Jan, Martin Srholec and Mark Knell (2005). "The competitiveness of nations". In: DRUID Tenth Anniversary Summer Conference, Aalborg, Denmark (cited on page 11).
5. IMF (2022). "Economic prospects and policy challenges for the GCC countries".
6. UNIDO, Competitive Industrial Performance Index 2022.
7. UNCTAD, World Investment Report 2022.
8. Verspagen, Bart (2000). "Growth and structural change: Trends, patterns and policy options". MERIT, Maastricht Economic Research Institute on Innovation and Technology (cited on page 12).

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc@majles.ir